

Millî Mücadele Dönemi

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkması

Mustafa Kemal Paşa, 9'uncu Ordu Kıtaları Müfettişliği görevi için gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra 16 Mayıs 1919'da Bandırma Vapuru ile İstanbul'dan ayrılmış; 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın yetki belgesinde kendisine verilen görev; Orta Karadeniz Bölgesi'nde var olan eşkıyalık olaylarını önlemek, Türkler tarafından işgal olaylarına tepki amacıyla teşkil edilen cemiyetleri dağıtmak, Mondros Mütarekesi hükümleri gereği müfettişlik bölgesindeki silah ve cephaneyi toplayıp merkeze göndermek şeklinde belirlenmişti. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktıktan sonra, görev bölgesinde bulunan vali ve kolordu komutanlarına bir emir yazarak, devamlı kendisi ile irtibatta olmalarını ve aldıkları her türlü bilgiyi kendine aktarmalarını istemiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'ne Atama Talimatı

Ülkenin içinde bulunduğu ağır şartlar karşısında, ve bu kargaşa ortamında ciddi ve gerçek kararın ne olabileceğini kısa sürede tespit eden Mustafa Kemal Paşa, amacını "Millî egemenliğe dayanan, kayıtsız, şartsız yeni bir Türk Devleti kurmak" şeklinde belirlemiştir. Samsun'da kısa bir durum değerlendirmesi yaptıktan sonra Havza'ya geçen Mustafa Kemal Paşa, Türk milletinin birlik ve beraberliğini sağlamak için toplantılar yapmıştır.

Havza Genelgesi

Havza, Rum çetelerinin en çok faaliyet gösterdiği yerlerden birisiydi. Halk, Rum çetelerinin saldırıları karşısında tedirgindi. Mustafa Kemal Paşa, şehrin ileri gelenlerini karargâhta toplamış,

düşmanın niyetinin Türk halkını diri diri mezara gömmek olduğunu, son bir gayretle kurtulmanın mümkün olabileceğini belirtmiştir. Toplantı sonucunda direniş kararı alınmış buna temel oluşturmak üzere Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin şubesi açılmıştır. Şehir merkezinde halkın katılımı ile bir miting düzenlenmiş, yurdun kurtarılması için silaha sarılmanın gereği üzerinde durulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa, Havza'dan 28 Mayıs 1919 tarihinde valilere ve bağımsız mutasarrıflıklara, Erzurum'da 15'inci Kolordu, Ankara'da 20'nci Kolordu ve Diyarbakır'da 13'üncü Kolordu Komutanlıklarına, Konya'da Ordu Müfettişliğine gönderdiği genelge ile İzmir'in ve arkasından diğer Anadolu illerinin işgale uğramasının gelecekteki tehlikeyi daha açık olarak ortaya çıkardığını buna karşı sürekli ve canlı tepkilerin gösterilmesi gerektiğini mitingler yapılmasını, gerekli yerlere telgraflar çekilmesini, birlik ve beraberlik içinde davranılmasını istemiştir.

25 Mayıs'tan 12 Haziran'a kadar Havza'da kalan Mustafa Kemal Paşa, bu dönemde İstanbul'daki fikirlerini sistemleştirmiş, hareketinin stratejisini tespit etmiştir. Buna göre; onun hareket tarzı dört önemli sorunun çözümüne yönelik olmuştur.

Birincisi; ulusal varlığa vurulan darbelere karşı milletin etkin biçimde uyandırılması ve harekete geçirilmesini sağlamaktır. Bunu sağlamak için yetki alanı içerisinde ve dışında bulunan askerî ve sivil görevlilere, millî kuruluşlara gizli, açık gönderdiği bildirimlerle işgalcilere karşı mitingler yapılmasını, İstanbul Hükümetinin uyarılmasını, yabancı ülke temsilcilerine de protesto telgrafları çekilmesini istemiştir. Bu genelgelere yurdun çoğu yerinde uyularak mitingler düzenlenmiş, protesto telgrafları çekilmiş ve halkın desteğinin kazanılmasında önemli adımlar atılmıştır.

İkincisi; ordunun millî harekete desteğinin sağlanması ve bunun devamlı olmasıydı. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıkışından hemen sonra askerî birliklerle temas ederek millî varlığımızın bu önemli unsurunu tanzime başlamıştır. Daha 21 Mayıs'ta, 15'inci Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'e "millet ve memleket borçlu olduğumuz en son vicdani vazifeyi yakından ve müşterek çalışma ile en iyi yerine getirmek mümkün olacaktır..." demişti. Aslında, ülke genelinde düzenlenen mitingler, protestolarda da ordu mensuplarının rolü büyüktür. Zaten Kuvayimilliyenin de yönetimi genellikle subayların elinde bulunmuştur.

Üçüncüsü; düşman istilasına karşı kurulmuş millî cemiyetleri ortak amaç etrafında toplamaktır. Bu amaçla Anadolu'da ve Rumeli'de kurulan direniş örgütlerinin birlikteliğinin sağlanması gerekiyordu. Mustafa Kemal Paşa, 18 Haziran'da Edirne'de bulunan Cafer Tayyar Paşa'ya gönderdiği telgrafta "Trakya ve Anadolu millî teşkilatlarının birleştirilmesi ve millî sadayı gür sesle cihana duyurmak..." gerektiğini belirtmiştir. Böylece millî hareketin bütünleştirilmesine çalışılmıştır.

Dördüncüsü; İstanbul ile ilişkilerin devamı ve geleceğiydi. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından sonraki etkinlikleri İstanbul Hükümetini kuşkulandırmıyordu. Öte yandan işgal kuvvetleri de onun çalışmalarını tedirginlikle izlemekteydiler. Nitekim, Mustafa Kemal Paşa'nın geri çağırılması için Osmanlı Hükümetine başvurmuşlardır. Bunun üzerine 8 Haziran'da Harbiye Nezareti Mustafa Kemal Paşa'yı geri çağırmıştır. Galiplerin her zaman haklı sayılacaklarına ve istediklerini yapabileceklerine inanan İstanbul Yönetimi ile millet iradesini ve gücünü her şeyden ve herkesten üstün gören görüş ve düşünce arasındaki çatışma, somut olarak bu olaydan sonra ortaya çıkmıştır.

Bu sırada Anadolu ve Trakya'da millet iradesinden güç alarak kurulmuş olan cemiyetlerin kendi başlarına yaptıkları mücadele, vatanın kurtuluşu için yeterli değildi. İşte Mustafa Kemal Paşa, bütün bu cemiyetleri birleştirmek istiyordu. Nutuk'ta bu hususu şöyle açıklamıştır: "Türk ata yurduna ve Türk'ün istiklâline saldıranlar kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe silâhla karşı koymak ve onlarla çarpışmak gerekiyordu. Bu önemli kararın bütün gerek ve zaruretlerini daha ilk gününde açığa vurup ifade etmek, elbette isabetli olamazdı. Uygulamayı birtakım safhalara ayırmak ve olayların akışından yararlanarak milletin duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve basamak basamak ilerleyerek hedefe ulaşmaya çalışmak gerekiyordu." Herkes ülkenin kurtuluşu için aynı amaç etrafında güç birliği yapmalı idi. Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele başlarında milletin vicdanında ve geleceğinde hissettiği büyük gelişme ve kabiliyeti "bir millî sır gibi vicdanında taşıyarak, yavaş yavaş bütün bir topluma uygulamak mecburiyetinde" olduğunu açıklamıştır. Bunu sağlamak için de milleti temsil eden bir kurulun oluşturulması gerekiyordu.

Amasya Tamimi

12 Haziran'da Amasya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, Sivas'ta millî bir kongre toplanması kararını bildiren ve Millî Mücadele'nin gerçek anlamda başlangıcı sayılabilecek Amasya Tamimi'ni 22 Haziran 1919 tarihinde yayımlamıştır.

Bu tamimde tespit edilen hususlar şu şekilde sıralanmıştır:

1. Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı tehlikededir.
2. İstanbul'daki hükûmet, üzerine düşen sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş tanıtıyor.
3. Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.
4. Milletin haklarını savunmak ve dünyaya duyurmak için her türlü etkiden ve denetimden kurtulmuş millî bir kurulun varlığı gereklidir.
5. Anadolu'nun her bakımdan en güvenilir yeri olan Sivas'ta millî bir kongrenin en kısa sürede toplanması ve her vilâyetten halkın güvenini kazanmış üç temsilcinin katılması gerekmektedir.
6. Doğu illeri adına 10 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum'da bir kongre düzenlenecektir.

Mustafa Kemal Paşa, Amasya'da kararlaştırıldığı üzere Sivas'a gönderilecek kişilerin gizlilik ilkesine uyarak hareket etmelerini de istemiştir.

Amasya Tamimi ile Millî Mücadele'nin aksiyon safhası başlamış; millî egemenlik ve millî istiklâl dayanan Millî Mücadele hareketi haksızlığa karşı bir isyan parolası olarak belirmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Amasya Tamimi'nde kabul edilen ilkeleri Edirne'ye kadar olan bütün askerî ve sivil idarecilere bunu duyurunca yetkilerini de aşmış; bu durum ise hükümetin Mustafa Kemal Paşa'nın geri çağırılması yönündeki girişimlerini artırmasına neden olmuştur.

Bazı tarihçilere göre Amasya Tamimi, bir ihtilâl beyannamesidir. Tamimin imzalanmasından sonra İstanbul'daki askerî ve mülkî makamlara yazılan mektupta "Artık İstanbul'un Anadolu'ya hâkim değil, bağılı olmak zorunda olduğu" dile getirilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya Tamimi'ni Kaleme Aldığı Saraydüzü Kışlası

Amasya Tamimi ile bir taraftan padişaha karşı gelinerek, millî egemenlik temel ilkesi ortaya atılmakta, diğer taraftan da tehlikede olan bağımsızlığın kurtarılmasına çaba gösterilmekle millî

bağımsızlık, hukukî yönden belgelere bağlanarak değer kazanmıştır. Türk inkılabının temel prensibi olan millî egemenlik, padişaha karşı millet iradesinin görünümü olarak, hukukî yönüyle Amasya Tamimi'nde yer almıştır. Bu prensip, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin kararlarına etki yapmış, sonraları egemenliğin kayıtsız, şartsız millete ait olması gereğini ortaya çıkarmıştır. Amasya Tamimi'nde millî egemenlik kadar önemli yer alan bir diğer hukuki prensip de millî bağımsızlıktır yani kayıtsız şartsız bağımsızlıktır. Diğer bir ifade ile Amasya Tamimi ile ortaya konan gerçek, kurulacak yeni devletin mayasını teşkil edecektir. Bu gerçek, milletin bağımsız yaşama iradesinde olduğudur. Amasya Tamimi, ilk defa iktidarın millette olduğunu belirtmiş ve ilan etmiştir.

Amasya Tamimi'nde alınan kararlardan haberdar olan İstanbul Hükümeti'nin tedirginliği daha da artmış ve Mustafa Kemal Paşa'nın takip edilerek İstanbul'a getirilmesi için girişimlerini artırmasına sebep olmuştur. İstanbul'daki Hükümetin Dâhiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) Ali Kemal, 23 Haziran 1919 tarihinde Vali ve Mutasarrıflara yolladığı gizli bir tamimle, Mustafa Kemal Paşa'nın görevden alındığını ve resmî bir sıfatı kalmadığından emirlerinin dinlenmemesi gerektiğini bildirmiştir. Hükümet, bu kararı alırken, Mustafa Kemal Paşa'nın müfettişlik bölgesinde iki aydır resmî yetkilerini aştığını, millî bir hareketi hazırlamaya kalkıştığını ve kendisini bu göreve atayanları zor duruma düşürdüğünü gerekçe olarak göstermişlerdir. Ama Hükümetin bu kararını Anadolu'da bulunan sivil ve asker yöneticiler uygulamaya koymamıştır. Elazığ Valisi Ali Galip, Sivas'tan Erzurum'a geçerken Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklamak istemişse de, bu girişim önlenmiştir.

Sonuç olarak Amasya Tamimi ile Mustafa Kemal Paşa, Türk milletini işgalcilere karşı mücadeleye çağırmış, Millî Mücadele'nin milletin gücü ile kazanılabileceğini açıklamış ve ülkenin yönetiminde milletin söz sahibi olmasını istemiştir.

Bütün bu gelişmeleri büyük bir dikkatle takip eden İstanbul'daki İngiliz İşgal Orduları Komutanlığı, hükümete müracaatta bulunarak Mustafa Kemal Paşa'nın derhal geri çağrılmasını istemiştir. Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin bu isteği üzerine, İstanbul Hükümeti tarafından geri dönmesi için yapılan çağrıyla kabul etmemiştir.

Ulusal Kongreler

Mondros Ateşkes Antlaşması hükümleri gereği işgal olaylarının artması, Kuvayımilliye adı altında gönüllü birliklerin kurulmasını sağlarken; ileri gelen toplum önderleri de buldukları vilayetlerde çeşitli toplantılar düzenleyerek işgalden kurtuluş çareleri aramaya başladılar. Yunan işgaline uğrayan Batı Anadolu'da ilk geniş çaplı kongre Haziran 1919'da Balıkesir'de gerçekleştirildi. Bunu diğer yerel kongreler izleyecektir. Batı Anadolu'da gerçekleştirilen yerel kongrelerde alınan kararlara bakıldığında Amasya Tamimi'nde kabul edilmiş olan; "Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." prensibi etrafında birleştikleri görülür.

Erzurum Kongresi (23 Temmuz-7 Ağustos 1919)

Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'dan başlayan, Sivas'tan Erzurum'a uzanan yolculuğunda Erzincan'dan geçerken padişah tarafından gönderilen bir telgrafta İstanbul'a gelmesi isteniyordu. Padişah telgrafında, şayet İstanbul'a gelmekten çekinirse, istediği yerde istirahat etmesini ve barış imzalanıncaya kadar orada kalmasını istiyordu. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın bağlı bulunduğu Harbiye Nezaretinden gönderilen telgraflarda da aynı istekler tekrarlanıyordu.

9'uncu Ordu Müfettişı Mustafa Kemal Paşa Erzurum'da (1919)

Milletin ruhundaki bağımsızlık meşalesini tutuşturmak için yola çıkan ve 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa, halkın coşkunu ve heyecanlı gösterileri ile karşılandı. Erzurumlular Mustafa Kemal Paşa ve heyetini bağırklarına bastılar. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'da hemen kongre hazırlıklarına başlayarak, bir dizi toplantılar düzenledi. Ülkenin kurtuluşu ile ilgili fikirlerini 5-6 Temmuz 1919'da komutanlarla yapılan bir gizli toplantıda belirledi. Bu toplantıda, Mustafa Kemal Paşa'nın başlatılan Millî Mücadele hareketinin lideri olması kabul edildi. Ayrıca İstanbul'daki hükûmetle hiçbir şekilde temasta bulunulmaması ilkesi benimsendi.

Mustafa Kemal Paşa, 7 Temmuz 1919'da Anadolu ve Trakya'da bulunan bütün ordu komutanları ile ileri gelen idarecilere gönderdiği telgrafta, askerî ve mülkî idarecilerin buldukları makamı asla terk etmemelerini, askerî teşkilatın küçültülmesi yolunda verilen emirlerin dinlenmemesini, Müdafaa-ı Hukuk ve Reddi İlhak dernekleri ile sıkı iş birliğinde bulunulmasını ve buldukları bölgelerde işgallere karşı halkı birlik ve beraberlik duygusu etrafında birleştirmelerini istemiştir. Bu gelişmeler üzerine İstanbul Hükûmeti, Mustafa Kemal Paşa'nın resmî görevine son verildiğini bildiren telgrafı 7/8 Temmuz 1919 gecesi göndermiştir. Bu gelişmeler olurken, Mustafa Kemal Paşa da Harbiye Nezareti ve Padişaha çektiği telgrafta, Ordu Müfettişliği görevi ile çok sevdiği askerlik mesleğinden istifa ettiğini açıklamıştır. Mustafa Kemal Paşa, 8 Temmuz 1919'da bu kararını bütün millete açıklamış ve milletin birliğinde ve onların arasında mücadeleye devam edeceğini bildirmiştir. Bütün rütbe ve görevlerinden ayrılan Mustafa Kemal Paşa'ya, 15'inci Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa, "Paşam! Ben ve Kolordum emrinizdeyiz!" diyerek bağlılığını bildirmiştir. Yaşanan olumsuz gelişmeler karşısında, Kazım Karabekir Paşa'nın bu tavrı, Mustafa Kemal Paşa'ya büyük bir güç ve destek vermiştir. Karabekir Paşa'yı takiben, Ali Fuat Paşa, Cafer Tayyar Paşa ve diğer ileri gelen komutanlar Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılığını bildirmişlerdir.

Erzurum Kongresinin yapıldığı Erzurum Lisesi

Amasya Tamimi'nde, 10 Temmuz'da toplanması karara bağlanan kongre, bir kısım temsilcilerin Erzurum'a gidişine Valilerin gerekli izni vermemesi üzerine gecikmeli olarak 23 Temmuz 1919 tarihinde toplanmıştır. Çeşitli mesleklerden 54 kişinin katılımı ile kongre çalışmalarına başlamıştır. Kongre başkanlığına oy birliği ile Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. Sadrazam Damat Ferit'in protestolarına rağmen, kongre çalışmalarını sürdürmüş ve 7 Ağustos 1919 tarihinde sona ermiştir. 16 gün süren kongre çalışmalarının sonucunda tespit edilen nizamname ve bu nizamname hükümlerini açıklayan bir beyanname hazırlanmıştır. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar özetle şunlardır:

1. Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür; ayrılık kabul etmez.
2. Yabancı işgal ve müdahalesine karşı Osmanlı Hükûmeti iş yapamaz duruma gelmesi hâlinde millet topyekûn kendisini savunacak ve direnecektir.
3. Vatanın bağımsızlığını korumaya merkezî hükûmet yeterli olmadığı takdirde, bu amacı gerçekleştirmek için geçici bir hükûmet kurulacaktır. Bu hükûmet üyeleri millî kongrece seçilecektir. Kongre toplanmamışsa, bu seçimi Temsil Heyeti yapacaktır.
4. Kuvayimilliyeyi tek kuvvet tanımak ve millî iradeyi hâkim kılmak temel prensiptir.
5. Hristiyan azınlıklara siyasi hakimiyet ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez.
6. Manda ve himaye kabul olunamaz.
7. Millî Meclisin derhâl toplanmasını ve hükûmet işlerinin meclis tarafından kontrol edilmesini sağlamak için çalışılacaktır. Kongre bu esasları uygulamak üzere bir Temsil Kurulu (Heyet-i Temsiliye) seçmiştir. Dokuz kişiden oluşan Temsil Kurulu, Mustafa Kemal Paşa, Hüseyin Rauf Bey, İzzet Bey, Hoca Raif Efendi, Servet Bey, Feyzi Efendi, Bekir Sami Bey, Sadullah Efendi ve Hacı Musa Beylerden oluşmuştur. Bu arada, Temsil Kurulu'nun başkanlığına oy birliği ile Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. Erzurum Kongresi; maksadı, toplanış şekli ve niteliği bakımından bölgesel olmakla beraber, millî bir kongre idi. Yalnız doğu illerinin temsilcilerinin katılımı ile toplanmasına rağmen, verdiği kararlar memleketin bütününe ilgilendiriyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'da kaldığı süre içinde doğu illerinin önde gelen kişileri ile görüşmelerde bulunarak, Millî Mücadele fikrini yaymaya çalışmıştır. 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan ayrılarak 2 Eylül'de Sivas'a gelmiştir.

Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919)

Sivas Kongresi'nin yapıldığı bina

Sivas Kongresi daha önce de belirtildiği gibi Mustafa Kemal'in Amasya Tamimi ile toplantıya çağırılmıştı. Bu kongre, doğu ve batı illeri ile Trakya'nın yani bir yerde bütün ülkenin birliğini sağlamak çarelerini arayacaktı.

2 Eylül'de Sivas'a geldikten sonra, büyük bir hızla kongre çalışmalarına başlanmıştır. 4 Eylül 1919'da kongre, Sivas Lisesi salonunda toplanmıştır. Kongreye çeşitli vilâyetlerden delegeler katılmış, başkanlığa ise Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. Kongrenin ilk günlerde önemli tartışmalar yaşanmış, özellikle kongre üyelerinden bir kısmının manda fikrine taraftar görünerek bunu savunmaları tartışmaların uzamasına neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın manda fikrini savunan kişileri ikna etmesi ile kongre başarıyla sonuçlanmış ve 11 Eylül tarihinde çalışmalarını bitirerek aşağıdaki kararlar alınmıştır:

1. Millî sınırlar içinde vatan bölünmez bir bütündür.
2. Millî gücü etkin, millî egemenliği de hâkim kılmak şarttır.
3. Manda ve himaye kabul edilemez.
4. Türk ülkesini parçalamaya yönelik her türlü girişim (Ermenilik ve Rumluk iddiaları) kabul edilemez.
5. Hıristiyan azınlıklara ayrıcalık tanınamaz.
6. Mebusan Meclisinin hemen toplanması gerekir.
7. Millî direnişi gerçekleştirmek için kurulan cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukûk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir.

Sivas Kongresi Heyeti- 11 Eylül 1919

Sivas Kongresi, işgalcilerin ve İstanbul Hükûmetinin bütün engellemelerine rağmen millî kurtuluş hareketini tek bir teşkilât altında birleştirmeyi başarmış önemli bir harekettir. Alınan kararlar yine tüm ülkeyi ilgilendirmesi bakımından önemlidir. Kongrenin ardından Amerikalı General Harbord ile görüşen Mustafa Kemal Paşa yaptığı konuşmada, her şeye rağmen yeni bir Türk devleti kurmak arzusunda olduğunu şu sözlerle açıklamıştır: “Her şeye rağmen, yurdumuzu kurtarmak özgür ve uygar bir Türk devleti kurmak, insan gibi yaşayabilmek için yapacağım bunu.”

Misakımillî

Mebusan Meclisinin Toplanması ve Misakımillî Kararlarını Alması

Son Osmanlı Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanmıştır. Mustafa Kemal Paşa tarafından tespit edilen ilkeler, esas kabul edilerek 28 Ocak 1920'de yapılan gizli oturumda Misakımillî kararları benimsenmiştir. 17 Şubat 1920'de basın yoluyla bu kararlar açıklanmıştır.

Misakımillî Kararları

Misakımillî, devletin ve milletin geleceğinin haklı ve devamlı bir barışa ulaşabilmesi için aşağıda özetle verilecek olan esasları kapsamaktadır:

1. 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandığı sırada, düşman ordularının işgali altında bulunan ve çoğunluğu ile Arap olan yerlerin kaderi orada yaşayan halkın serbestçe vereceği karara bağlı kalacaktır. Bunun dışında kalan ve o gün işgal edilmeyen Türk ve Müslüman çoğunluğunun bulunduğu yerler bölünmez ve ayrılmaz bir bütün sayılacaktır.
2. Halkın oyu ile ana vatana katılmış bulunan Kars, Ardahan ve Batum sancakları için gerekirse tekrar halkın oyuna müracaat edilecektir.
3. Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan Batı Trakya'nın hukukî durumunun tespiti de, halkın tam bir serbestlikle verecekleri oya bağlı olacaktır.
4. İstanbul şehri ve Marmara'nın güvenliği her türlü tehlikeden uzak kalmalıdır. Çanakkale ve İstanbul boğazlarında ticarî serbesti ve ulaştırma, ilgili devletlerin oy birliği ile verecekleri karara bağlı kalacaktır.
5. Azınlıkların hakları, komşu ülkelerdeki Müslüman halkın haklarının korunması şartı ile kabul edilecek ve sağlanacaktır.
6. Millî ve iktisadî gelişmemizi mümkün kılmak amacıyla tam serbesti ve istiklâl sağlanması, siyasî, hukukî, malî gelişmemize engel olan sınırlandırmaların kaldırılması gerekecektir.

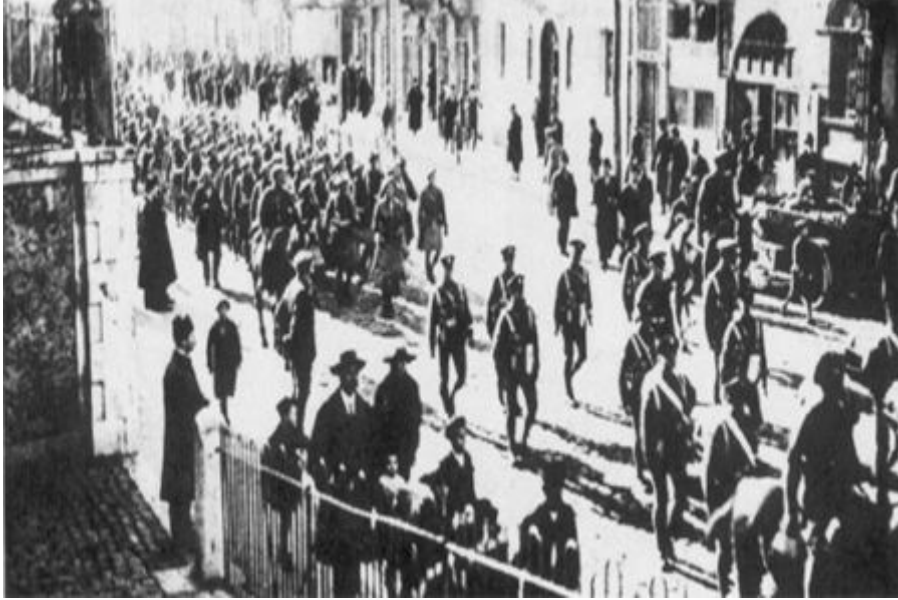
Misakımillî Kararlarının Önemi

Misakımillî her şeyden önce, millî ve bölünmez bir Türk vatanının sınırlarını çizmiştir. Türkler bu kararlarla İtilâf devletleri ile yapacakları barışın temel esaslarını bütün dünyaya duyurmuşlardır. Misakımillî aynı zamanda bağımsızlık şuuruna erişmiş bir milletin asgarî haklarını açıklayan bir belge niteliğindedir.

Misakımillî kararlarının alınması Temsil Kurulu tarafından sevinçle karşılandığı gibi basın yoluyla halka yayınlanması da ayrı bir sevinç yaratmıştır. Bunun kamuoyuna açıklanması işgalcilerin hoşuna gitmemiş, İstanbul'daki baskılarının daha da artmasına neden olmuştur.

İstanbul'un İşgali (16 Mart 1920)

Meclisi Mebusan tarafından Misakımillî kararlarının alınması, işgal güçlerinin hoşuna gitmemiştir. Bunun için, Meclisi Mebusanı cezalandırmayı kararlaştırmışlardır. İtilâf devletleri, İstanbul Hükûmeti gibi Meclisin toplanması ile Anadolu'da Kuvayı Milliye hareketinin söneceğini veya hiç olmazsa zayıflayacağını ümit etmişlerdir. Fakat ümitlerin boşa çıkması üzerine İstanbul Hükûmeti üzerinden Türk kamuoyunu sindirmeyi düşünmüşlerdir. Bu nedenle hükûmete bir ultimatom vererek, Kuvayımilliyeye taraftar gördükleri Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın istifasını istemişlerdir. Bu arada, bazı mebusları tutuklayacaklarını belirtmişler; Türkleri Kuvayı Milliye lehine örgütleyen birtakım kamu kuruluşlarını baskı altına almışlardır.

İstanbul'daki İşgal Kuvvetleri-16 Mart 1920

İstanbul'un işgal edileceğini anlayan Mustafa Kemal Paşa, 13 Mart 1920 tarihinde yayınladığı bir tamimle, gerekirse yeni bir hükûmet teşkil edilebileceğini belirterek, nitelikli kişilerin derhâl kendisine katılmalarını istemiştir. 15 Mart 1920'de İngilizler 150 Türk aydınını tutuklamışlardır. Bütün bu hareketler İstanbul'un işgali için bir hazırlık niteliğinde idi. Nihayet İtilâf devletleri mütarekeden beri (13 Kasım 1918) yerleşmiş oldukları İstanbul'u 16 Mart 1920'de resmen işgal etmişlerdir. İşgalciler yayınladıkları beyannamede, işgalin geçici olduğunu, Osmanlı Hükûmetinin ve Saltanatın gücünü artırmak için bu hareketi gerçekleştirdiklerini, herkesin saltanat makamının vereceği emirlere uyması gerektiğini, şayet taşrada karşı hareketler görülürse İstanbul'un Türkler'den alınacağı tehdidinde bulunmuşlardır. İşgal sırasında, İngilizler Şehzadebaşı Karakolu'ndaki Türk askerlerini şehit etmişler ve Mebusan Meclisini basarak bazı mebusları tutuklamışlardır. İstanbul'daki bütün bu gelişmeler ve işgal, Manastırlı Hamdi isimli bir telgraf memuru tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya duyurulmuştur.

İşgal olayını öğrenen Mustafa Kemal Paşa, yayınladığı bir beyanname ile işgal olayını protesto ederek, işgalin haksız ve hükümsüz olduğunu dünyaya ilân etmiştir. Beyannamede ayrıca kapatılan Meclisin Ankara'da açılacağını ve bütün Meclis üyelerinin Ankara'da toplantıya katılmalarını bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920'de yayınladığı bir genelge ile de Meclisi Mebusandan kaçıp Anadolu'ya geçebilenler ile milletin yeniden seçeceği kişilerden

oluşacak Meclisin, Ankara'da toplanarak ülkenin kurtarılması için, gerekli tedbirleri alıp uygulamaya koyacağını açıklamıştır.

İstanbul'un resmen işgali ile altı asırlık Osmanlı Devleti de artık fiilen sona ermiş bulunuyordu.

TBMM'nin Açılışı

Meclise Giden Yol

Mustafa Kemal Paşa, millî iradenin eseri olacak yeni devletin esaslarının bir kurucu meclis tarafından tespit edilmesini uygun görüyordu. Yeni Meclisin toplanması kararı, Millî Mücadele'nin hukuki ve siyasi anlam ve hedefi bakımından en fazla dikkati çeken kararı olmuştur. Bunun üzerine olağanüstü yetkilere sahip meclis olarak üyelerin toplantıya çağırılması kararlaştırılmıştır.

Bu arada, Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mart 1920 tarihli genelgesi ile bütün ülkede seçimler yapılmış, Ankara'da toplanacak olan Millet Meclisinin hazırlıkları tamamlanmış, 22 Nisan 1920'de yapılan çağrı ile ertesi gün Meclisin açılacağı duyurulmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılması ve Çalışmaları

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920 tarihinde açılmıştır. Büyük tarihi görevleri ve sorumlulukları olan bu Meclis, Mustafa Kemal Paşa'yı Meclis Başkanlığına seçmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 24 Nisan günü yaptığı uzun bir konuşma ile gelişen siyasi olayları değerlendirmiş; Türkiye Büyük Millet Meclisinde takip edilecek siyaseti açıklamıştır.

Buna göre, Meclisin üzerinde bir güç tanınmayacağı; yasama ve yürütme yetkisinin Meclise ait olduğu; Meclisten seçilecek ve vekil olarak görevlendirilecek bir kurulun hükümet işlerine bakacağı, Meclis Başkanının da bu kurulun başı olacağı ilke olarak benimsenmiştir. Böylece dönemin şartları gereği Meclis Hükümeti Sistemi başlamıştır. Meclis Başkanı aynı zamanda hükümet ve devlet başkanı idi. On bir kişiden oluşan bir İcra Vekilleri Heyeti yani Hükümet de kurularak 3 Mayıs 1920'de göreve başlamıştır.

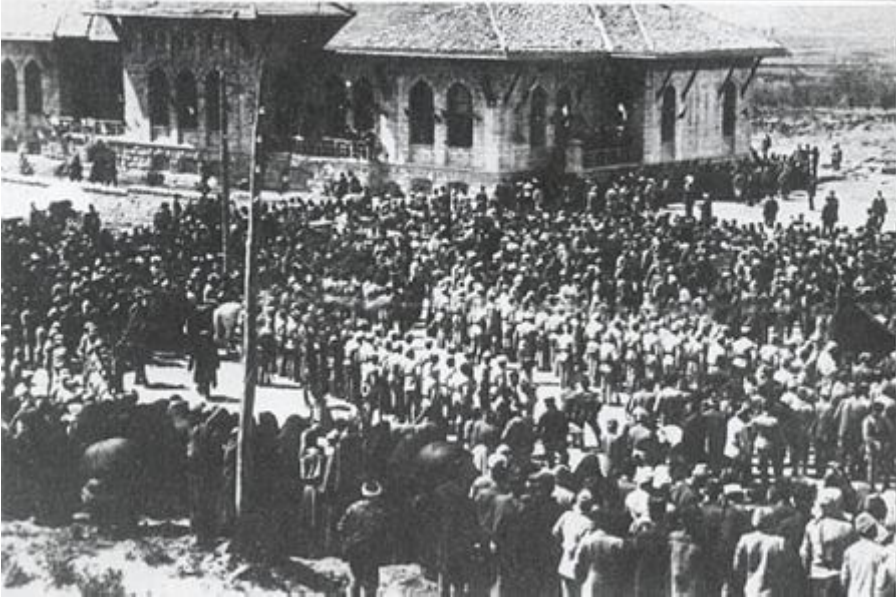
TBMM'nin açılışı (23 Nisan 1920)

Türkiye Büyük Millet Meclisi, bazı kanunlar çıkarmıştır. Çıkarılan ilk kanunlar ise vergi kanunları ile ülkenin güvenliğini sağlamaya yönelik kanunlardı. 29 Nisan'da "Hıyanet-i Vataniye Kanunu" çıkarılmıştır. Bu arada Mustafa Kemal Paşa, 30 Nisan 1920'de tarafsız ülkelerle, İtilaf devletleri Dışişleri Bakanlarına ve ABD Başkanına hitaben yazdığı bir yazı ile ülkenin kaderine TBMM'nin egemen olduğunu açıklayarak, İstanbul Hükümetinin yok sayıldığını ilan etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması ile siyasi ve hukuki bakımdan artık yeni Türk devleti kurulmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kurucu Meclis niteliğinde idi ve görevi de yeni Türk devletinin

esaslarını hazırlamaktı. Ancak o günün şartlarında bu Meclisin kimliği açıkça ortaya konmamış; “olağanüstü yetkilere sahip bir meclis” olarak toplanacağı bildirilmiştir.

TBMM Hükûmeti, 7 Haziran 1920’de kabul ettiği bir kanunla, 16 Mart 1920’den itibaren İstanbul Hükûmetince yapılmış bulunan ve yapılacak olan her türlü antlaşma ve sözleşmeler ile resmî kararları ve verilmiş bulunan imtiyazları yok sayarak, bunu tüm dünyaya ilan etmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Demokratik Yapısı

TBMM’nin açılışı (23 Nisan 1920)

TBMM millet iradesine dayanan, millî egemenlik ilkesini esas alan demokratik karakter ve yapıda bir meclis idi. Meclis, iradesini kanun yapma yolu ile ortaya koymuştur. TBMM millet iradesi ile seçilen milletvekillerinden oluşmuştur. Büyük fedakârlıklarla toplanan Meclis, Meclisin üstünlüğü prensibine yer vermiş, kendinden üstün hiçbir güç ve kuvvet tanımamıştır. Meclis bu kararı ile de millet iradesinin tam egemenliğini sağlamıştır.

TBMM, Millî Mücadele’nin sonuna kadar devamlı ve düzenli çalışmış; süratli kararlar almış, olağanüstü şartlar gereği, vatan ve milletin kurtuluşunu her şeyin üstünde görmüştür. Bu yönüyle TBMM ülkenin kurtuluşu için gönül birliği ile el ele verip çalışan idealistlerden kurulu bir Meclis görüntüsünde olmuştur.

Cepheler / Muharebeler

Doğu Cephesi

30 Ekim 1918’deki Mondros Mütarekesi’nden sonra Türk ordusu, Mütarekenin 11’inci maddesi gereğince Kafkasya ve İran’ı boşaltarak, 1878’den sonraki sınır gerisine çekilince, 9’uncu Ordu 2 Nisan 1919’da lağvedilmiş ve yerine 15’inci Kolordu kurulmuştu. Komutanlığına Kâzım Karabekir Paşa’nın atandığı Kolordu, ülkenin asayiş durumu ve jandarma birlikleri noksanı göz önünde tutularak düzenlenmişti. Subay ve erlerinin moral ve eğitim durumları iyi seviyede olan bir birlikti.

15'inci Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa Karargâh Subaylarıyla

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'da 1917 yılında gerçekleşen ihtilalin ardından Rus ordusunun Kafkasya'yı terk etmesi üzerine, Erivan merkezli olarak bir Ermenistan Devleti kurulmuştur. Bu devlet, İngilizlerin desteği, Rus ordusundan kalan silah ve malzemeyle kurdukları ordu ile; Kafkasya'da, Azerbaycan ve Doğu Anadolu topraklarında emellerini gerçekleştirmek üzere harekete geçmiştir. Türk ordusunun Kafkasya'yı boşaltması üzerine Nahçıvan, Şerur, Zengezur ve Şuşa'da saldırılara girişmişlerdir. Ardından Gümrü, Arpaçay, Aras Nehri kıyıları ile İğdir'i da işgal ederek saldırılarını sürdürmüşlerdir. 19 Haziran 1920 tarihinden itibaren de Oltu istikametinde taarruza geçmişlerdir. Bölgede yaşayan halk Nahçıvan, Şuşa ve Oltu'da Şura adı verilen geçici hükûmet ve cemiyetler kurarak bu saldırılara karşı direnmeye çalışmışlardır.

Bu gelişmeler karşısında Osmanlı Hükûmeti, ateşkes hükümlerine uymak zorunda olduğundan 15'inci Kolordunun, saldırılar karşısında nasıl hareket edeceğine dair bir plan yoktu. 9'uncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkınca gördüğü durum karşısında yerel bir savunma planı tasarlamıştır. Ermenilerin doğrudan saldırıya geçmesi ihtimali karşısında, 15'inci Kolordu Komutanlığına verdiği direktifte önce Rum saldırısı karşısında alınacak tedbirler açıklanmış ve sonra "bu hareketle birlikte, Ermeni ve Gürcüler de saldırırsa bunlara karşı, gerilla usulünde savunma muharebeleri planlanacaktır" denmiştir.

Mustafa Kemal, 6 Şubat 1920'de 15'inci Kolordu Komutanlığına gönderdiği bir yazıyla, genel siyasi durumu açıkladıktan sonra; taarruz planı hakkındaki düşünce ve direktiflerini bildirmiştir:

1. Doğu Cephesi'nde resmi veya gayri resmi seferberlik yapılması
2. Yeni Kafkas Hükümetleriyle, özellikle Azerbaycan ve Dağıstan gibi İslam Hükümetleriyle acilen temasa geçilerek bize karşı tutumlarının öğrenilmesi,
3. Ülke içinde teşkilatın kuvvetlendirilmesi, silah, cephane ve malzemenin teslim edilmesi. Gerekirse bunun için silah kullanılması.
4. En mühim vazife ise İtilaf devletlerinin zaman kazanmasına meydan vermemek, ve onun maskesini bütün memleketin bütün mukavemet unsurlarını tehdit edecek vesile itasına zorlamaktır.

Kâzım Karabekir Paşa, Sarıkamış'ta Ordunun Başarısı İçin Düzenlenen Törende (1920)

Bu gelişmelerden sonra Kâzım Karabekir Paşa, Mayıs sonu ya da Haziran başı olmak üzere, Ermenilere taarruz edilmesini TBMM Hükûmetine önermiştir. Konu Hükûmette görüşüldükten sonra Meclis'ten bu hususta müsaade alınmasına karar verilmiştir. Meclisin gizli oturumunda bu yetki Hükûmete verilince, Hükûmet, 6 Haziran 1920'de Kolordu Komutanı'na askerî hazırlık yapmasını, ancak hiçbir siyasi girişimde bulunmaması emrini vermiştir.

Gerekli hazırlıkların yapılmasından sonra, 27 Eylül'de, Ermeni kuvvetlerine taarruza geçilmiş ve Sarıkamış alınmıştır. 14 Ekim'de, Ermeniler bütün cephe boyunca taarruza geçtilerse de başarısız olarak geri çekilmek zorunda kalmışlardır. 28 Ekim'de başlatılan Türk taarruzu ile 8 Kasım'da Şahtahtı, 11 Kasım'da İğdır geri alınmıştır. Ermeni kuvvetleri Şahnalar, Arpaçay ve Aralık doğusunda Cacur ve Gulgat'a kadar perişan bir biçimde çekilmek zorunda kalmışlardır.

Bu ağır mağlubiyetler sonucu Ermeni Hükûmeti, 17 Kasım 1920'de TBMM'nin bütün şartlarını kabul etmesi üzerine ateşkes yapılmıştır.

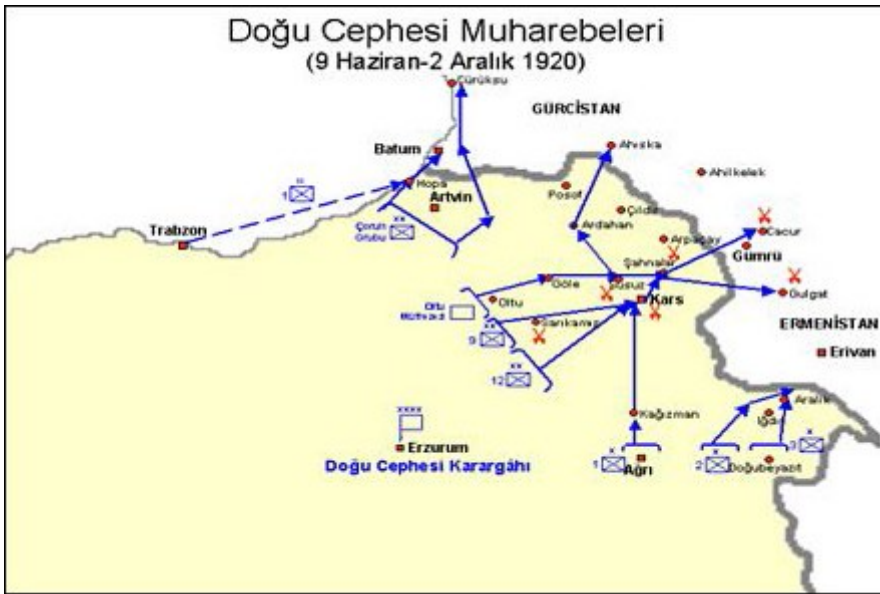
3 Aralık 1920'de Ermenistan ile imzalanan Gümrü Barış Antlaşması hükümleri şunlardır:

Gümrü Barış Antlaşması (3 Aralık 1920)

1. Türkiye ile Ermenistan arasındaki savaş durumuna son verilmiştir.
2. Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınır, aşağı Karasu'nun döküldüğü yerden başlayarak, Aras Irmağı Kekai kuzeyine kadar Arpaçayı, daha sonra Karahan Deresi – Tiğnis batısı – Büyük Kımlı doğusu – Kızıltaş – Büyük Akbaba Dağı çizgisinden oluşur. (Günümüz sınırları)
3. Bu antlaşma uyarınca, İkinci maddede belirlenen sınırlar içinde kalan Türkiye toprakları, Türkiye'nin tarihsel, etnik ve hukuksal ilişkisi inkar edilemez bir biçimde Türk toprağıdır.
4. Ermenistan Hükûmeti, iç güvenliği sağlamaya yönelik olarak hafif silahlı jandarma birlikleri ve ülkeyi savunmaya yönelik 1.500 askerden kurulu savunma birlikleri dışında hiçbir askerî yapılanmaya gidemez. Ermenistan'da zorunlu askerlik hizmeti olmayacaktır.
5. Antlaşma sonrası, Erivan'a yerleşecek olan Türkiye'nin siyasi temsilcisi, antlaşma hükümlerinin uygulanması konusunda denetleme ve soruşturma yapma yetkisine sahiptir.
6. Birinci Dünya Savaşı sırasında yabancı güçlere katılarak savaşmış olanlar dışında, topraklarından göç edenler bir yıl içinde eski yurtlarına geri dönebilirler.
7. TBMM Hükûmeti, savaştan doğan zararları nedeniyle Ermenistan'dan savaş tazminatı almayacaktır. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle her iki tarafta ortaya çıkan zararlar karşılıklı olarak talep edilmeyecektir.
8. Ermenistan Hükûmeti, TBMM Hükûmeti tarafından kesinlikle reddedilmiş olan Sevr Antlaşması'nı hükümsüz sayacak ve bu çerçevede yabancı devletler nezdindeki

faaliyetlere son verecektir. Ermenistan, herhangi bir devletle yapılmış ve Türkiye'nin çıkarlarına zararlı hükümleri geçersiz sayacaktır.

9. Ermenistan Hükümeti, kendi topraklarında yaşayan Müslümanların her türlü dinsel ve kültürel haklarını koruyacak, halkın özgürce seçeceği yerel müftüler tarafından belirlenecek Baş Müftü'nün memurluk görevinin Türk Hükümeti tarafından onaylanmasını kabul edecektir.
10. Ermenistan Hükümeti, kendi topraklarından Azerbaycan ve Gürcistan ile yapılacak her türlü transit ticari geçişi engellemeyecek ve bu ticaret nedeniyle vergi almayacaktır. Türkiye Hükümeti, emperyalist güçlerce yapılacak gizli silah sevkiyatını ve her türlü gizli faaliyet için Ermenistan'a gelebilecek kişileri araştırmak üzere bu ülke topraklarındaki ulaşım yollarını denetim ve gözetim altında bulunduracak, sızmaları önleyecektir.
11. TBMM Hükümeti, kendi bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tehdit edebilecek saldırılara karşı, Ermenistan içinde geçici olarak askerî önlemler alabilecektir.
12. Bu antlaşma hükümlerinin Ermenistan tarafından yerine getirilmesinden sonra, Türk ordusunun işgal ettiği topraklar boşaltılacak ve Ermeni savaş tutsakları geri verilecektir.

Gümrü Barış Antlaşması, TBMM Hükümetinin imzaladığı ilk uluslararası antlaşma olması açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu antlaşma ile TBMM'nin hukuki varlığı yabancı bir devlet tarafından resmen tanınmıştır. Türk Millî Mücadelesi'nin başlangıcından itibaren ana amaç olarak kabul edilmiş olan "Tam Bağımsızlık" ilkesi, ilk kez bir başka devlete resmen kabul ettirilmiştir.

Bu antlaşmayla, 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi ile kaybedilmiş olan Artvin, Posof, Savşat, Çıldır, Kars, Iğdır, Tuzluca, Sarıkamış ve Oltu yeniden ana vatan topraklarına katılmıştır. Ayrıca Doğu sınırlarımızda savaş hâli sona ermiş, Doğu Cephesi'ndeki bazı birlikler Yunan ordusu ile mücadele etmek amacıyla Batı Cephesi'ne nakledilmiştir.

Güney Cephesi

İtilaf devletleri, kendi çıkarları gereği Mondros Ateşkes Anlaşması sonrası güneydeki şehirleri işgale başlamışlardır. İstanbul Hükümetine yapılan baskılar sonucu bu bölgede bulunan askerî birlikler, Torosların kuzeyine çekilmişti. Bu fırsattan yararlanan Fransızlar, silahlandırarak kendi üniformalarını giydirdikleri Ermenilerin de yardımıyla Adana, Kozan, Osmaniye, Tarsus, Mersin ve Pozantı'yı işgal ettiler. İngilizler de; Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal altına aldılar. Fakat bir süre sonra İngiltere ile Fransa arasında yapılan anlaşma gereği bu bölgeler Fransa'ya bırakıldı. Böylece Fransızlar, Adana'nın kuzeybatısındaki Toros geçitlerinden, Fırat Nehri doğusuna kadar uzanan geniş bir alanı işgal altına almış oldular. Bu işgaller ve halka yapılan zulüm karşısında İstanbul Hükümeti gerekeni yapmayınca, bölge halkı oluşturmuş oldukları Kuvayimilliyeye birlikleri ile Fransızlarla ve Fransız ordusunda yer alan Ermenilerle, kendi yurtlarını kurtarabilmek için büyük bir mücadeleye girişmişlerdir.

Antep Cephesi

İngilizler, 17 Aralık 1918'de Mondros Ateşkes Anlaşması gereği Antep'i işgal ederek, şehrin ileri gelenlerini tutuklayıp Mısır'a sürgün etmişlerdir. Halkın elindeki silahların toplanıp Ermenilere dağıtılması; İngiliz desteği ile hareket eden Ermenilerin taşkınlıklara ve halka zulmetmeleri üzerine Antep'te büyük bir gerginlik ortaya çıkmıştır. Halk silahlarını teslim etmeyerek, Ermenilere ve İngiliz birliklerine direnmeye başlamıştır. Fransız Başbakanı Clemenceau ile İngiliz Başbakanı Lloyd George arasında, 15 Eylül 1919 tarihinde yapılan anlaşma gereğince, Musul ve civarının tek başına İngilizlere terk edilmesi karşılığında İngilizler, Güneydoğu Anadolu'daki işgal bölgelerini Fransız birliklerine terk etmeye başlamıştır.

Antep savunmasında esir alınan Fransız subay ve erleri-1920

29 Ekim 1919'dan itibaren, İngiliz birliklerinin boşalttığı Kilis, Antep, Maraş ve Urfa Fransız işgal kuvvetlerine terk edilmiş; bu kapsamda Fransızlar, 29 Ekim'de 2.000 kişilik bir kuvvetle Ermenilerin sevinç gösterileri arasında Antep'e girmiştir. Antep'i işgal eden Fransızların Ermenilerle iş birliği içinde halka zulmetmesi ve silahtan arındırmaya çalışması üzerine Antep'liler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Antep şubesini kurarak, Kuvayımilliyeye birlikleri oluşturmaya başlamışlardır. Bu birliklerin başına Şahin Bey ve Arslan Bey geçerek direnişi başlatmışlardır. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Yüzbaşı Kılıç Ali Bey komutasında bir askeri müfrezeyi Antep'e göndererek bu direnişe destek sağlamıştır. Gerginliğin artması üzerine, Fransız işgal kuvvetleri komutanı General Gouraud bir beyanname yayınlayarak, asayişin sağlanması için titiz davranılacağını açıklamıştır. Buna rağmen, 5 Kasım 1919 tarihinde Akyol Camii üzerine çekilen Türk bayrağının Ermeniler tarafından indirilmesi gerginliği daha da artırmıştır.

21 Ocak 1920'de, 12 yaşındaki oğluyla caddede yürümekte olan bir Türk kadınına Fransız askerlerince sarkıntılık edilmesi üzerine de eline aldığı taşları askerlere atan çocuğun süngü ile şehit edilmesi, Antep halkını galeyana getirmiştir. Şahin Bey, emrindeki Kuvayımilliyeye birlikleri ile Antep'teki Fransız birliklerine yardım edilmesini engellemek amacıyla, şehre giren yolları kontrol altına alarak direnişi başlatmıştır. Şehir içinde Fransız kuvvetlerine karşı direniş sürerken, 24 Mart'ta Kilis'ten yardım amacıyla gönderilen bir Fransız birliği, Şahin Bey kuvvetleri tarafından pusu ile engellenmiştir. 26 Mart'ta, Fransızların yaptığı ikinci girişim de başarısızlığa uğramıştır. 28 Mart tarihinde yapılan Fransız taarruzunda Şahin Bey, Elmalı köprüsünü savunurken köprü üzerinde bir mermi ile yaralanmış, ardından Fransız askerlerinin süngüleri ile şehit edilmiştir. Bu haberi alan Antep'lilerin direnç gücü daha da artmış ve şehre yardıma gelen Kılıç Ali Bey, Balaban mevkiinde bir Fransız birliğini pusuya düşürerek büyük zayıf verdirmiştir. 1 Nisan'da, bütün Antep halkı şehir içinde ve dışındaki Fransız birliklerine karşı topyekün mücadeleye başlamıştır. Antep içindeki Fransız birliklerine yardım etmek amacıyla 15 Nisan 1920 tarihinde Albay Normand ve komutasında gönderilen birlikler Antep'i kuşatmışlardır. Şehrin sadece birkaç mahallesi Kuvayımilliyeye birliklerinin kontrolündeydi. Bu bölgeler, Fransız topçusunun ateşi ile büyük hasar görmüş ancak direniş kırılmamıştır. Antep'in bu soylu direnişi çevreden gelen yardımlarla desteklenmiştir. 19 Nisan'da Halfeti ve Birecik'ten, 25 Ağustos'ta Malatya'dan

yardıma gelen Kuvayımillîye birlikleri halkın direniş gücüne önemli katkı sağlamıştır. 24 Mayıs'taki gelişigüzel Fransız bombardımanı yüzlerce insanın ölümü ve yaralanmasına neden olmuştur. 9-10 Eylül tarihlerinde, Fransızların yoğun bombardımanı şehri büyük ölçüde tahrip etmiştir. Eylül 1920 ile Şubat 1921 tarihleri arasında, şehirde gıda maddesi sıkıntısı nedeniyle açlık baş göstermesine rağmen, direniş inatla sürdürülmüştür. 6 Şubat 1921'de TBMM tarafından bu şanlı direniş sürdüren Antep'e 93 sayılı Kanun'la "Gazi" unvanı verilmiştir. Gaziantep, direnişini, 9 Şubat 1921 tarihine kadar sürdürmüş, silah ve mühimmat yokluğu ile açlık yüzünden bu tarihte Fransızlar, şehirde kısmen de olsa kontrolü sağlamışlardır.

Antep'in, Fransız ordusu tarafından kuşatılması yaklaşık 10 ay sürmüş, bu süre içinde Antep halkı büyük yokluklar ve açlık çekerek şanlı direnişini sürdürmüştür. Bu mücadelesiyle "Gazi" unvanını almış ve vatan toprağının korunmasının en güzel örneğini Fransızlarla birlikte tüm dünyaya göstermiştir. Fransızların 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması'nı imzalayarak Anadolu'daki macerasına son vermesinde Antep direnişinin büyük katkısı olmuştur. Bu anlaşmanın imzalanması sonrası Fransız birlikleri 25 Aralık 1921'de büyük kayıplar vererek 10 ayda zor alabildikleri Antep'i terk etmişlerdir.

Maraş Cephesi

Mondros Ateşkes Anlaşması sonrası Maraş, 22 Şubat-1 Kasım 1919 tarihleri arasında İngiliz kuvvetleri tarafından; İngilizlerin çekilmesinden sonra da 29 Ekim 1919 ile 11 Şubat 1920 tarihleri arasında Fransız kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Bu işgaller üzerine, Elbistan'da Maraş Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti kurularak çalışmalarına başlamıştır. İngiliz gizli belgelerine göre, 1 Kasım 1919 tarihinde Maraş'ı işgal eden 18.000 kişilik Fransız kuvvetlerinin üçte ikisi Fransız ordusuna alınmış ve bu ordunun üniformasını taşıyan Ermenilerden oluşuyordu. İşgal kuvvetleri Ermenilerin coşkun gösterileri arasında Maraş'a girmiştir.

İşgalin ikinci günü olan 30 Ekim 1919 günü Fransız askerleri arasında bulunan Ermeni lejyonerlerinin Türk kadınlarına yönelik tacizde bulunmaları üzerine asıl ismi Ali olan Sütçü İmam lakabı ile anılan bir Maraşlı, tabancası ile Ermeni lejyonerini öldürmüştür. Daha sonra da izini kaybettirerek Maraş köylerinde gizlenmiştir. Bu olaydan bir süre sonra "Bayrak Olayı" meydana gelmiş ve bardağı taşıran son damla olmuştur. Fransız Yüzbaşısı Andre, 30 Kasım 1919'da kale burcunda ve resmî dairelerde bulunan Türk bayraklarının indirterek yerine Fransız bayraklarını astırıştır. Bunun üzerine Ulu Cami'de toplanan Maraşlılar kale burcundaki Fransız bayrağını indirmişler ve Hükümet binasından getirilen Türk bayrağını yeniden kaleye çekmişlerdir. Fransızlar, bu olaya önderlik edenleri halkı isyana teşvik etmek suçuyla tutuklamışlardır. Bu tutuklamaların halkı sindirmek yerine daha da coşturması üzerine, Maraş'a gelen Fransız General Querette halkın önde gelenleriyle görüşme yapmıştır. Mutasarrıf vekili ve birkaç kişi hariç tutukluların büyük bir kısmı serbest bırakılmıştır. Ancak bu da gerginliği ortadan kaldırmamıştır. Maraş halkı ve Maraş'taki Ermeniler her an çatışma çıkması ihtimaline karşı hazırlıklı bekliyorlardı. Fransızlarla yapılan görüşmeler sonucu tutukluların geri kalanlarının serbest bırakılmaması üzerine bu gergin bekleyiş, 21 Ocak 1920 günü silahlı çatışmaya dönüşmüştür. Halk, Arslan Bey, Dr. Mustafa Bey, Yörük Selim ve Evliya Efendi liderliğinde içinde Ermeni lejyonerlerin de yer aldığı Fransız birliklerine karşı silahlı direnişe geçmiştir. Yerli Ermeniler de Fransız birlikleri ile beraber halka saldırılara başlamıştır. Buna karşılık halk, planlı ve kararlı bir tavırla direnmeye başlamıştır.

TBMM tarafından Maraş'a verilen İstiklal Madalyası ve beratı-1920

Fransızların Maraş'ın çevresindeki hakim mevkilere makineli tüfek ve top yerleştirerek, şehri sürekli ateş altına almaları üzerine, sokakları kullanamayan Kuvayımillîye birlikleri evlerin duvarlarına delikler açarak ve evden eve geçerek, gece gündüz savaşarak bölge bölge düşman mevzileri ele geçirmiştir. Fransızlar hiç ummadıkları bir biçimde Kuvayımillîye birlikleri ve kadınlı erkekli halkla savaşmaya başlamıştır. Maraşlıların, düşmanı imha etmek için büyük bir özveriyle evlerini bile yakarak mücadele etmesi, Fransız askerlerin moral gücünü yok etmiştir. Fransız Generali Querette'nin ateşkes teklifine, Fransız askerlerinin kayıtsız şartsız silah ve mühimmatı teslim etmeleri ve Maraş'tan kesin bir biçimde ayrılmaları şartıyla cevap verilmiştir. Fransızlar bu teklife, Türklerin bulunduğu mahalleleri ağır bombardıman altına alarak cevap vermişlerdir. Fransızların bu saldırıları Maraşlıların cesaret ve direnç gücünü daha da artırmıştır.

Maraş'ta silahlı çatışma devam ederken Mustafa Kemal Paşa tarafından, Maraş direnişine destek olmak için gönderilen Yüzbaşı Kılıç Ali Bey, 400 kişilik müfrezesi ile 25 Ocak 1920 tarihinde Maraş'a gelerek düşmanla mücadeleye başlamıştır. 80 kişilik bir Fransız birliğini imha etmiştir. Daha fazla dayanamayacaklarını anlayan Fransızlar, 10 Şubat 1920 tarihinde bir kez daha ateşkes teklif etmişler; Maraşlılar adına Dr. Mustafa Bey ile Fransızlar arasında yapılan görüşme sonrası Fransızlar Maraş'ı terk etmeyi kabul etmişlerdir. Ancak Fransızlar ateşkes şartlarına uymayarak Maraş'ı 48 saat bombardıman ettikten sonra şehirden ayrılmaya başlamışlardır. 11 Şubat günü de bu boşaltma işlemi tamamlanmıştır. Maraş savunması, Ermenilerle desteklenmiş olan Fransız ordusunun tam bir hezimetle sonuçlanmıştır. Millî Mücadele'nin başlangıç aşamasında Türk milletinin esaret üzerine kurulu bir çözümü kabul etmeyeceğinin bir delili olarak, işgal altındaki bütün bölgeler için önemli bir örnek oluşturmuştur. Maraş'a gösterdiği bu kahramanlıklardan dolayı TBMM tarafından, 5 Nisan 1925 tarihinde bizzat cephe savaşçılara

verilen “Kırmızı şeritli İstiklal Madalyası”, 12 Şubat 1973'te de şehre “Kahraman” unvanı verilerek, adı “Kahramanmaraş” olarak değiştirilmiştir.

Urfa Cephesi

Urfa şehri, 24 Mart 1919'da İngilizlerin; 30 Ekim 1919'da da Fransızların işgali ile karşılaşmıştır. Bu sırada, Antep'te de çatışmalar başlamıştır. Urfa'da ise 29 Aralık 1919'da Jandarma Komutanı Yüzbaşı Ali Saip (Ursavaş), Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle düşmanı Urfa'dan atmak için Ocak 1920'de direnişi başlatmıştır. Harekâtın son hazırlıklarını, Diyarbakır'dan yürüten Yüzbaşı Ali Saip Bey 7 Şubat 1920'de, Urfa'daki Fransız komutanlığına bir ültimatom vermiştir. Şehrin 24 saat içinde terk edilmesini istemiş ve birliklerini Karaköprü'ye getirmiştir. 9 Şubat günü Urfa'da çatışmalar başlamıştır. Ermenilerin de desteklediği bir Fransız birliği Gureba Hastahanesi'ni kuşatmıştır.

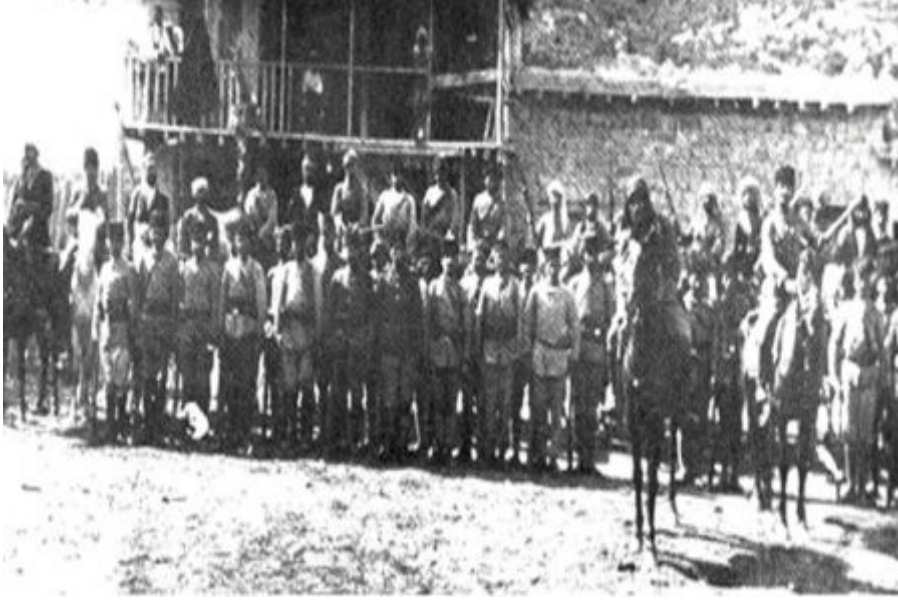
Urfa'da direnişe hazırlanan bir grup kuvayımilliyeci-1920

Namık takma adıyla direnişi organize eden Yüzbaşı Ali Saip Bey, emrindeki birliklerle Fransız kuvvetlerine karşı yoğun bir muharebeye girişmiştir. Türk birliklerinin özverili mücadelesi Fransız kuvvetlerinin bütün direnç gücünü kırmıştır. Fransızlar, 10 Nisan 1920'de önemli kayıplar vererek Urfa'yı terk etmişlerdir. Maraş yenilgisinden sonra, Urfa'da da uğradıkları hezimet, Fransızları ciddi biçimde sarsmıştır. Fransızlar daha sonra Urfa'yı yeniden ele geçirmek istedilerse de 13'üncü Kolordunun savunma önlemleri nedeniyle bu girişimlerinden vazgeçmek zorunda kalmışlardır.

Adana Cephesi

Mondros Ateşkes Anlaşması sonrası 17 Aralık 1918'de çoğu Ermeni lejyonierlerden oluşan Fransız kuvvetleri Adana'yı işgal etmiştir. Fransız ve Ermenilerden oluşan kuvvetlerin 11 Aralık 1918'de Dört Yol'u işgali ve halka zulmetmeye başlaması üzerine Karaköse köylüleri yollara barikatlar kurarak bu kuvvetlere karşı silahlı direnişe geçmiştir. Fransızlar 9 Ocak 1919'da işgal altına aldıkları Adana'da Albay Bremond'u Genel Vali olarak tayin etmişlerdir. Albay Bremond, Adana'da Türk devlet otoritesini tamamen ortadan kaldırmak için, Adana'dan İstanbul'a gidecekleri Fransızlardan yol tezkeresi almaya zorlamış, Adana mahkemelerinin temyiz yeri olarak Beyrut mahkemelerini göstermiş, eğitim dilini Fransızcaya çevirmiş ve Türklerden zorla alınan silahları Ermenilere dağıtmaya başlamıştır. 21 Aralık 1918'de kurulan Kilikyalılar Cemiyeti ise, Fransız işgaline karşı ilk örgütlü mücadeleyi yapmaya başlamış ve çeşitli makamlar ile İstanbul gazetelerine protesto telgrafları göndermiştir. Cemiyet, Topçu Binbaşısı Kemal Bey'i Kilikya Kuvayımilliyeye Komutanlığına getirmiştir. Adana ve havalisinde teşkilatlanan Kuvayımilliyeye önderleri içinde, Tufan Bey takma adıyla Yüzbaşı Osman Bey, Saim Bey, müfrezelerle birlikte bir çok çatışmaya katılan Osmaniyeli Rahime Hanım, Paşa lakaplı Köylü Hasan, Yüzbaşı Ali Ratıp, Derviş ve Emin Ağa gibi kahramanlar sayılabilir. Adana ve havalisini işgal eden Fransızlar,

orduları içinde yer alan Ermeni lejyonerleri ve yerli Ermenilerin desteği ile Adana halkına zulmetmeye başlamışlardır. Yağma ve cinayetlerle halkın üzerinde büyük bir korku yaratmaya çalışmışlardır. Türk bayrakları yerine Fransız bayrakları çekilmiştir. Bunun üzerine Temmuz 1919'da Adana halkının bir kısmı şehri terk ederek Toroslara sığınmıştır. Fransız ve Ermenilerin bu saldırıları karşısında teşkilatlanan Kuvayimilliyeci birlikleri, bu kuvvetlerle mücadeleye başlamıştır. Gülek Boğazı'nı elde tutmak için Binbaşı Menil komutasında gönderilen birlikler Pozantı'da kuşatılmıştır. 19 Mayıs 1920'de kuşatma altındaki birliklere takviye olarak gönderilen 5.000 kişilik Fransız kuvveti, küçük bir grup Kuvayimilliyeci tarafından bozguna uğratılmıştır. Takviye alamayacağını anlayan Fransız kuvvetleri, bir yarma hareketiyle kuşatma altından kurtulduysa da Sünedir Boğazı'nda köylüler tarafından pusuya düşürülmüştür. Çok büyük bir askerî güç zannettikleri bir avuç köylüye teslim olmuşlardır.

Pozantı'daki Fransız taarruzunu kıran Türk müfrezesi-1920

Urfa, Antep ve Maraş'ta uğranılan hezimet sonrası Fransızlar ve onların kışkırttığı Ermeniler büyük bir umutsuzluk içinde her gün sertleşen bir biçimde Adana halkı ve Kuvayimilliyesi ile mücadele etmeye devam etmişlerdir. Güney Cephesi Muharebeleri sonrası, Fransızlar Türk yurdunda tutunamayacaklarını anlayarak Urfa, Antep ve Maraş'ta bulunan bütün birliklerini Suriye'ye çekmişlerdir. Sakarya Meydan Muharebesi sonrası 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile, Güney Cephesi'ndeki savaş durumu sona ermiş, sınır belirlenerek Fransız kuvvetleri tamamen bu sınırın güneyine çekilmiştir. İskenderun (Hatay), her ne kadar Türkiye'nin sınırları içinde yer almasa da Ankara Antlaşması ile sağlanan özel statü, daha sonra İskenderun Sancağı'nın ana vatana katılması sonucunu doğurmuştur. Bu muharebeler sonrası Fransızlar, Türklerin anayurdunda bir çıkar elde edemeyeceklerini anlamışlar; bunun yanı sıra para karşılığı Türk ordusuna silah satarak kısıtlı ikmal olanaklarımızı çeşitlendirmişlerdir. Güney Cephesi muharebelerinin sona ermesiyle burada mücadele eden birliklerimizin bir kısmı Batı Cephesi'ne kaydırılmış ve buradaki birliklerimizin takviyesi sağlanmıştır.

Batı Cephesi

Birinci İnönü Muharebesi (06 –11 Ocak 1921)

"Hürriyet ve istiklal benim karakterimdir... Bence bir millette şeref, haysiyetin, namusun ve insanlığın vücut ve beka bulabilmesi, mutlak o milletin hürriyet ve istiklaline sahip olması ile mümkündür. Ben yaşayabilmek için müstakil bir milletin evladı kalmalıyım. Bu sebeple Millî İstiklal bence bir hayat meselesidir." diyen Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlatılan Türk İstiklal Savaşı tüm dünyaya Türk milletinin haysiyetiyle ve şerefiyle yaşamak istediğini göstermiştir. Bu süreçte gerçekleşen önemli olaylardan birisi de düzenli ordunun kurulmasından sonra kazanılan Birinci İnönü Zaferi'dir.

Batı Cephesi Karargahı-İnönü

Birinci İnönü Muharebesi'nden önce; Anadolu'daki millî kuvvetlere karşı harekete geçmek için uygun fırsat kollayan Yunanlar, Çerkez Ethem Ayaklanması'nın da yarattığı bunalımdan yararlanmak istemişlerdir. Bu sırada yeni kurulmuş olan düzenli ordunun daha fazla güçlenmesine fırsat vermeden, Sevr'i zorla kabul ettirmek ve bu antlaşmadan paylarına düşeni bir an önce elde etmeyi hedeflemişlerdir. Yunanlar ayrıca, Müttefiklerine, Venizelos'un iktidardan düşmesinin Anadolu'daki saldırgan politikalarını etkilemeyeceğini de göstermek istemişlerdir.

Henüz kuruluş aşamasında olan Türk ordusu için tek çare, Batı Anadolu'da düzenli ordu kuruluncaya kadar Yunanlara karşı stratejik savunmada kalmaktı. Ayrıca yer yer baş gösteren iç ayaklanmalar da bunu zorunlu kılmaktaydı.

Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey

6 Ocak 1921 günü Bursa'dan Eskişehir yönüne, Uşak'tan Afyon yönüne iki kol hâlinde ileri harekâta başlayan Yunanlar, 9 Ocak'ta İnönü mevzilerine kadar gelmişlerdir. 9 Ocak 1921 günü mevzii ilerisindeki Türk emniyet kuvvetleriyle Yunan öncü kuvvetleri arasındaki muharebeler karanlık basıncaya kadar bütün şiddetiyle devam etmiştir.

Yunan kuvvetleri 10 Ocak 1921 günü saat 06.30'da Adalar Tümeni ile Kovalca-Akpınar, İzmir Tümeni ile de Yeniköy-Teke-Hayriye savunma hattına taarruza başlamıştır. Bir kısım kuvvetleriyle de, Söğüt-Gündüzbey doğrultusunda ilerleyişini sürdürmüştür.

Havanın çok sisli olmasından faydalanan Yunan birlikleri, özellikle demir yolu güneyindeki 11'inci Tümen bölgesinde hızla ilerleyerek İntikam Tepe'yi ele geçirmiştir. Buradaki muharebeler saat 14.00'e kadar devam etmiştir.

10 Ocak 1921 günü saat 16.00'da Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey'in teklifi ve Fevzi Paşa'nın emriyle Türk birlikleri Beşkardeşdağı-Zemzemiye-Oklubalı hattına alınmıştır. Cephe karargâhı da Çukurhisar'a taşınmıştır. Aynı saatlerde 4'üncü Tümenin 132'nci Alayı Çukurhisar İstasyonu'na indirilmiştir. Özellikle halk, zafer haberleri beklerken iki günden beri süregelen muharebelerde sahra ve ağır topların gürültüleri, Eskişehir'de heyecanla izlenmiştir. Akşam karanlığı ile beraber cephedeki muharebe faaliyeti durmuş ve top sesleri kesilmiştir.

Yunan birlikleri Akpınar-Kovalca hattını işgal ettikten sonra taarruzlarını durdurarak bu hatta kalmıştır. Cephenin 61'inci Tümenle takviye edilmeye başlanması Türklerin ne pahasına olursa olsun savunmaya devam edeceklerini göstermiştir. Bu durum karşısında Yunan kuvvetleri, bundan sonra yapılacak taarruzlardan bir netice alamayacakları anlamışlardır. Yunanlar muharebe meydanında Türk Ordusu karşısında tutunamayacaklarını anlayınca 11 Ocak 1921 sabahı İnönü mevzilerinden çekilmek zorunda kalmışlardır.

Birinci İnönü Muharebesi'ndeki başarı kesin zaferin bir başlangıcını teşkil etmektedir. Bu zaferin önemini Büyük Önder Mustafa Kemal ATATÜRK şöyle ifade etmiştir:

"Yeni Türkiye Devleti'nin küçük, fakat millî ülkülü genç ordusu, en dar bir hespla üç kat üstün düşmanı İnönü Meydan Muharebesi'nde mağlup etti. Strateji sanatının en nazik icabatını isabetle uyguladı. İç hatların kullanılmasında harp tarihine parlak bir misal yazdı..."

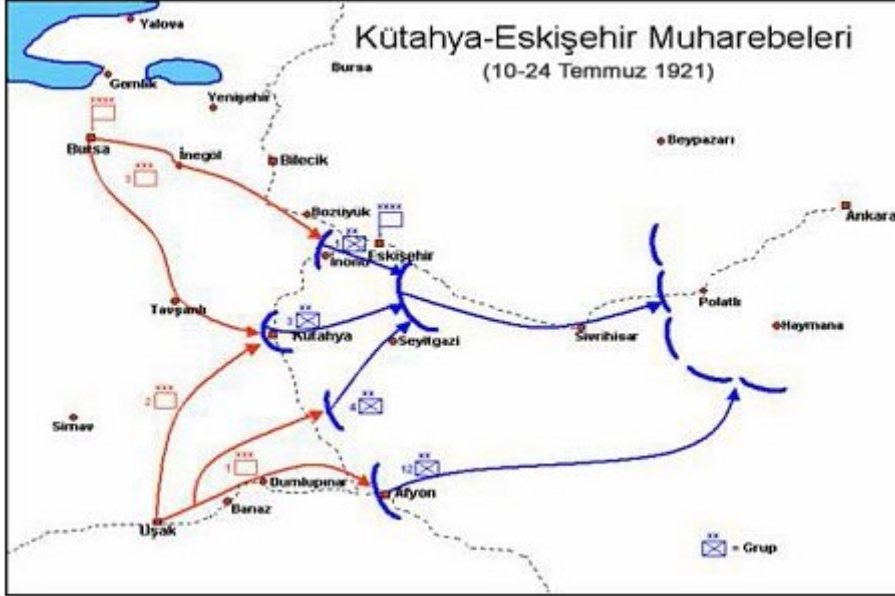
... Birinci İnönü Meydan Muharebesi'ni kazanan Türk ordusunun bütün mensupları, dünya tarihinde unutulmaz şanlı bir menkıbe sahibi olarak ebediyen yaşayacaklardır.

Bu münasebetle Türk ordusu gazilerini hürmet ve minnetle yad ederim. Ve şehitlerimizin aziz ruhlarına takdisatımı takdim eylerim."

İkinci İnönü Muharebesi (23 Mart – 1 Nisan 1921)

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri (10-24 Temmuz 1921)

Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri'nde umdukları başarıyı kazanamayan Yunanlar, Aslıhanlar ve Dumlupınar galibiyetlerinden de cesaret bularak Anadolu'daki işgal güçlerinin sayısını artırmışlardır. Yunan Kralı Konstantin de İzmir'e gelerek ordusunun moralini yükseltmeye çalışmıştır. Silah ve teçhizat açısından Yunan ordusundan sayıca az olmakla birlikte Türk ordusu da takviye edilmeye çalışılmıştır.

10 Temmuz 1921'de Bursa ve Kütahya-Gediz istikametlerinden saldırıya geçen Yunan ordusu ile Türk kuvvetleri Eskişehir'in doğusunda karşılaşmıştır. Bir kısım Türk kuvvetleri de Kütahya'da Yunanlarla karşılaşmıştır. Türk ordusunun Eskişehir'de bulunan kanadı, Yunanlar karşısında fazla tutunamamış ve Eskişehir kaybedilmiştir. Türk ordusu 25 Temmuz 1921'de taktik savunma yapmak amacıyla Sakarya nehrinin doğusuna çekilmiştir. Türk ordusunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesi hem ordunun manevi varlığını sarsacak hem de önemli bir vatan parçasının geçici de olsa düşmana bırakılmasına neden olacaktı. Bu işin sorumluluğunu üzerine alan TBMM Başkanı Mustafa Kemal, "Orduyu Eskişehir kuzey ve güneyinde topladıktan sonra düşman ordusuyla araya büyük bir mesafe koymak gerekir ki ordunun düzenlenmesi ve takviyesi mümkün olabilsin. Bunun için Sakarya doğusuna kadar çekilmek uygundur. Düşman durmadan takip ederse, hareket üslerinden uzaklaşacak ve yeniden menzil hatları tesisine mecbur olacak; herhalde beklemediği birçok sorunla karşılaşacak; buna karşılık bizim ordumuz toplu bulunacak ve daha uygun şartlara sahip olacaktır.

Bu hareket tarzımızın en büyük sakıncası Eskişehir gibi önemli mevkiekimizi ve çok araziyi düşmana terk etmekten dolayı kamuoyunda ortaya çıkabilecek manevi sarsıntıdır. Fakat az zamanda elde edebileceğimiz başarılı neticelerle bu sakıncalar kendiliğinden yok olacaktır. Askerliğin gereğini tereddütsüz uygulayalım. Diğer tür sakıncalara karşı koyarız" demiştir.

Eskişehir'in kaybı TBMM'de çok şiddetli tartışmaları başlatmış "Ordu nereye gidiyor, bu hareketin elbette bir sorumlusu vardır, o nerededir?" diyerek Mustafa Kemal'i sorumlu tutmaya çalışmışlardır. Meclisin 24 Temmuz tarihli gizli oturumunda özellikle Başkomutanlık üzerine yapılan tartışmalar ve eleştiriler karşısında Meclis Başkanı Mustafa Kemal'in kararlı tutumu ve açıklamaları neticesinde sıkıntılara bir müddet de olsa son verilmiştir.

Bu sırada İngiliz Başbakanı Yunanların bu başarılarından dolayı Sevr ile yetinmeyeceklerini daha fazlasını isteyeceklerini belirtmiştir. Yunan Kralı Konstantin ise Kütahya'ya gelerek savaş meclisini toplayıp ileri harekâta devam edilmesini istemiştir.

Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiş olan Türk Ordusunun vereceği meydan muharebesi Türk İstiklal Harbi'nin çok önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Bunun için memleketin bütün kaynaklarını harekete geçirip burada kullanılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Batı Cephesi kuvvetlerinin, Sakarya'da verilecek kesin sonuçlu muharebede, her bakımdan takviyeye muhtaç olduğu bir gerçektir. Bu kuvvetlerin insan, hayvan, silah, ara-gereç, yiyecek maddeleri ve her çeşit ordu mallarıyla donatılması gerekiyordu.

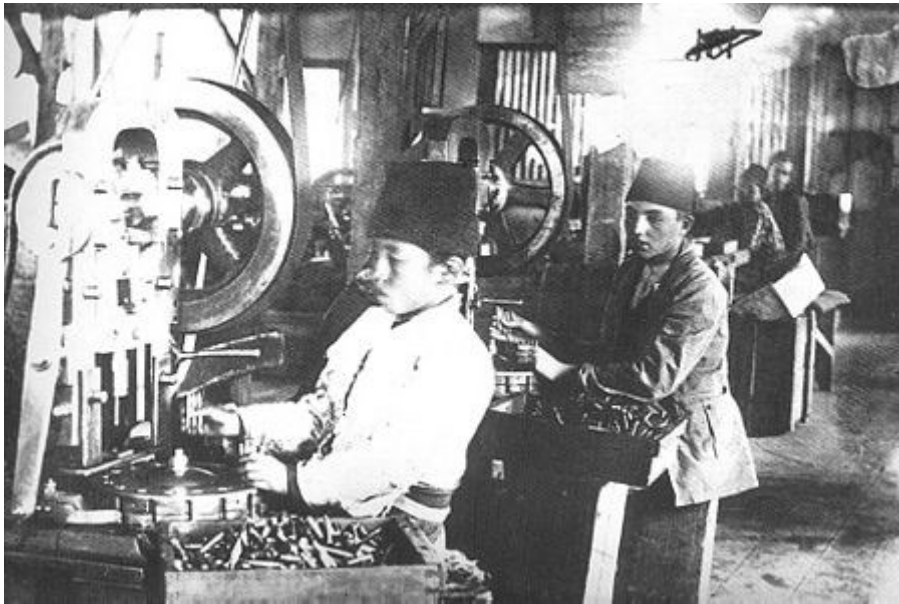
TBMM'de günlerce süren görüşmelerden sonra TBMM Başkanı Mustafa Kemal üç ay süre ile Başkomutanlığı kabul edeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine TBMM, 5 Ağustos 1921 tarihinde Başkomutanlık Yasası'nı çıkartarak, sahip olduğu askerî yetkileri Mustafa Kemal'e üç ay süreyle devretmiştir. Bu kanunda, "Başkomutan ordunun maddi ve manevi gücünü büyük ölçüde artırmak, yönetimi bir kat daha sağlamlaştırmak için TBMM'nin bununla ilgili yetkisini Meclis adına filli olarak kullanabilir" ifadesine yer verilmiştir. Ardından 7 - 8 Ağustos 1921 'de Tekalif-i Millîye (Millî yükümlülükler) emirleri yayınlanarak, savaş için ülkenin bütün kaynaklarının kullanılması hedeflenmiştir.

Yunanlar Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'ni kazanmakla askerî üstünlüklerini artık kesin bir şekilde ispat etmiş olduklarını düşünüyorlardı. TBMM Hükûmetini askerî ve siyasi olarak etkisizleştirmek için mevcut durumdan daha iyi bir zaman bulunamayacağı görüşündeydiler.

Yunan ordusu Başkomutanı General Papulas'ın, Yunan Savunma Bakanına verdiği 25 Temmuz 1921 tarihli abartılı raporunda; "21 Temmuz muharebesinde Yunanların Türklere verdirdiği zararın çok büyük olduğu, geride kalanların ise tam bir erime ile hezimete uğratılacağı" ifade ediliyordu.

Yunan Savunma Bakanı Teotakis'in, bu raporu Hükûmetine göndermesi sonucunda Yunan Hükûmeti daha özgüvenli hareket etmeye başlamıştır. Nitekim Yunan Başbakanı Gunaris orduyu ve durumu yakından görmek için 26 Temmuz 1921'de Kütahya'ya gelmiştir. Ordu Kurmay Başkanlığınca verilen brifing sonrası Yunan ordusunun, Ankara doğrultusunda harekete geçmesi kararlaştırılmıştır.

Türk Ordusunun Askerî Durumu

Ordumuza silah ve mühimmat hazırlayan çocuklar

Türk ordusu kesin sonuçlu bir meydan muharebesi için tüm birliklerini başarılı bir geri çekilme planıyla, Sakarya'nın doğusuna çekerek bir cephe hattında toplamıştır. Yunan taarruzuna karşı, kuvvetlerini Sakarya Nehri doğusunda yedi grup (kolordu) halinde konuşlandırmıştır. Başkomutanlık karargâh merkezi Ankara-Polatlı arasında yer alan Alagöz'de kurulmuştur. Genelkurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi Komutanlığı karargahları da burada faaliyete başlamıştır. Üç büyük karargahın yan yana çalışması hareketin koordinesi bakımından sevk ve idarede de büyük kolaylıklar sağlamıştır. Bu muharebe, aşağı yukarı 100 km genişliğinde ve 25 km derinliğinde bir vatan toprağında cereyan etmiştir.

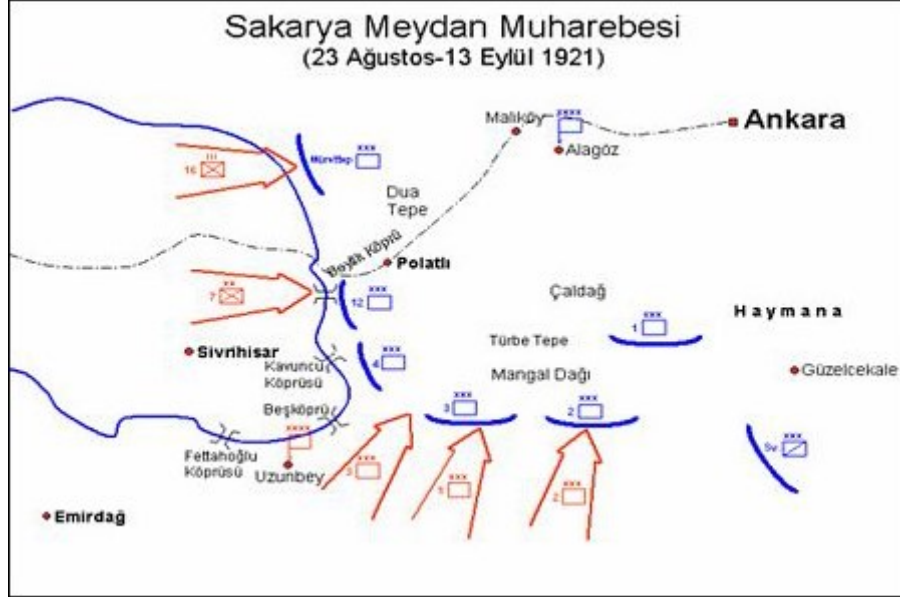
Yunan Ordusunun Askerî Durumu

Sakarya Meydan Muharebesi başlamadan önce, Yunanların Anadolu'da 11 piyade tümeni, 1 süvari tugayı ve 5 bağımsız piyade alayından ibaret kuvveti bulunmaktaydı. Bu kuvvetlerden 4'üncü Piyade tümeni Afyon bölgesinde; 11'inci tümen Bursa doğusu Geyve bölgesinde, bağımsız alaylar daha gerilerde bulunmaktaydı. Geriye kalan 9 piyade tümeni, 3 kolordu halinde teşkil edilerek Sakarya Meydan Muharebesi'ne katılmıştır.

Yunanlar, yüksek sevk ve idare ilkelerine uygun olarak cephe taarruzlarından daha fazla kuşatma ve çevirme hareketlerine önem vermişlerdir. Ancak bu taarruz manevralarının gerektirdiği ölçüyü iyi dengeleyemediklerinden çok ileri gitmişler ve mevcut kuvvetlerinin gücünü aşarak başarı elde edememişlerdir.

Sakarya Meydan Muharebesi ve Safhaları

Birinci Safha (14-22 Ağustos 1921)

Birinci safhada Yunan ordusu, cephe ve sol tarafta bulunan kuvvetlerini kademe kademe cephenin sağına doğru kaydırarak ilerlemiştir. Bu sırada kaburgası kırılmış ve sargılar içinde cephede bulunan Başkomutan Mustafa Kemal, Alagöz Karargâhında, Yunan hareketini ve yerleşimini adım adım takip etmiştir.

Yunanlar, kuvvetlerini Türk birliklerinin sol karşı cephesine yaklaştırdıkça, Türk ordusu cephenin sol tarafına kaydırılmış ve düşman çevirmek istediği cepheden gireceğini düşünürken, karşısında

Türk kuvvetlerini bulmuştur. Böylece Yunan ordusunun daha fazla doğuya yayılma olanağı kalmamıştır.

Türk ordusundaki tümen ve alayların büyük kısmının düşman karşısında ve hatta onun çok yakınında geniş ölçüde yer değiştirmesi, her değişiklikte yeni bir cephe oluşturması, hem düşmanı büyük ölçüde şaşırtmış hem de alınan tertiplerin yerinde ve isabetli olduğunu kanıtlamıştır.

İkinci Safha (23 Ağustos – 30 Ağustos 1921)

Yunan ordusunun Sakarya doğusunda bulunan Türk kuvvetlerine taarruzu ve güney kanattan kuşatmak için hücumuna geçmesidir.

23 Ağustos sabahı, 22 gün geceli ve gündüzlü devam edecek olan Sakarya Meydan Muharebesi başlamıştır. Yunanlar 100 km'lik bir cephe üzerinden hücum ederken Türk ordusu da 100 km'lik bir hattı savunmuştur. Cephesi 100 km'lik bir alana yayılmış olan savaşın derinliği ara ara 20-25 kilometreye dayanmıştır. Bu durum bir mevzi ve siper savaşı şeklinde yaşanmamıştır.

Yapılan muharebelerde Mangal Dağı bir gün içinde, Dua Tepe de birkaç saat arayla birkaç kez el değiştirmiştir. Sadece tepeler ve ovalar değil, boğaz boğaza geçen savaş sırasında cepheler bile el değiştirmiştir.

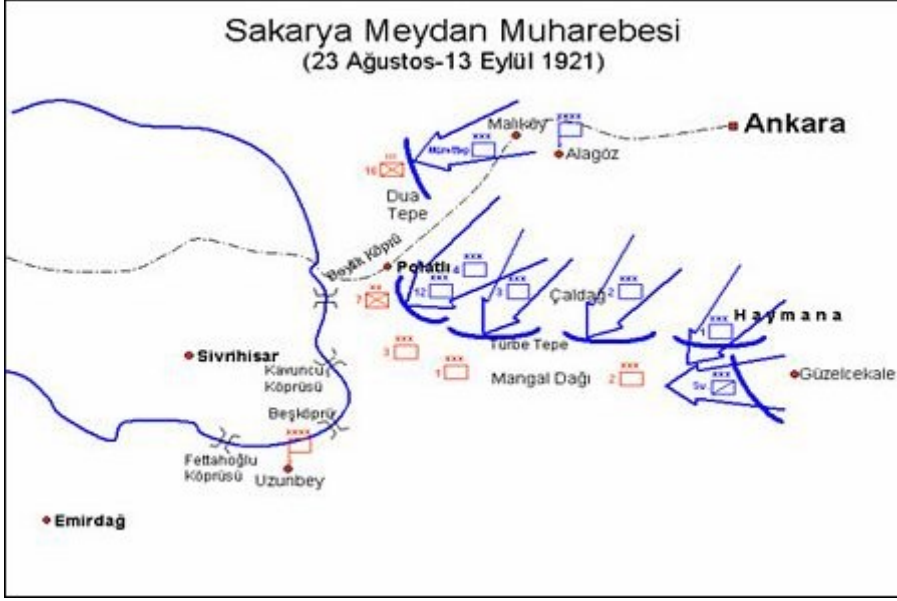
26 Ağustos tarihinde Başkomutan Mustafa Kemal, birliklere tarihi emrini vermiştir: “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz. Onun için küçük, büyük her birlik bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat küçük, büyük her birlik, ilk durabildiğı noktada yeniden düşmana cephe kurup savaşa devam eder. Yanındaki birliğin çekilmeye mecbur olduğunu gören birlikler ona tabi olamaz. Bulunduğı mevzide sonuna kadar dayanmaya ve karşı koymaya mecburdur.”

Üçüncü Safha (31 Ağustos – 6 Eylül 1921)

Bu safha Yunan ordusunun Haymana istikametinde Türk cephesini yarma girişimidir.

Sakarya mevziinin orta kesiminin en kritik yeri olan Çaldağı bölgesinde; Kartal Tepe, Dua Tepe ve Basrikale Tepe'de çok kanlı muharebeler olmuştur.

Dördüncü Safha (7-13 Eylül 1921)

Bu safha Yunan ordusunun Sakarya doğusunda hücumu geçmesi ve Yunanların ele geçirdiği tüm hakim tepelerin geri alınarak düşmanın Beylik Köprü'de Sakarya'nın batısına atılmasıdır.

12-13 Eylül gecesi düşman kuvvetleri tamamen Sakarya'nın batısına atılmışlardır. Afyon-Seyitgazi-Eskişehir hattına çekilen Yunanlar, 22 Eylül'e kadar bu hatta tutunmuşlardır.

13 Eylül 1921'de, 22 gün geceli gündüzlü süren Sakarya Meydan Muharebesi sona ermiştir. Düşman kaçarken arkasında teçhizatını, özel eşyalarını ayrıca yaralı ve hastalarını da bırakmıştır. Bu mağlubiyetin kabulü değil, Yunan azim ve iradesinin Türk azim ve iradesi karşısında yıkılışıdır.

Beşinci Safha (14 Eylül – 10 Ekim 1921)

Bu safha Türk ordusunun takip hareketi olarak adlandırılabilir. Yunanların Eskişehir- Afyon genel hattına çekilmesi üzerine onu takip eden Türk ordusu arasındaki muharebelerdir. Bu muharebeler sonunda her iki ordu da yorulmuş ve kayıplar vermiş olması sebebiyle 10 Ekim 1921'den itibaren her iki ordu da karşılıklı savunma düzeni içine girerek tahkimat işlerine hız vermeye başlamıştır.

Askerî Sonuçlar:

Sakarya Meydan Muharebesi'nde taraflar uyguladıkları manevralarında doruk noktalarına ulaşmışlar, savaşın başından beri stratejik savunma manevrası uygulayan Türk ordusu, bundan sonra stratejik taarruz manevrası yapmaya başlamıştır. Yunan ordusu ise stratejik taarruz manevrasını, Türk ordusunun direnişi sebebiyle terk etmek mecburiyetinde kalmış, bundan sonra stratejik savunma manevrası yapmıştır.

Sakarya Meydan Muharebesi, Türkler için bir başka yönden de büyük önem taşımaktadır. 1683 İkinci Viyana yenilgisinden itibaren devam eden geri çekilmenin sona ermesi olarak da algılanmış ve içte olduğu kadar dışta da önemli sonuçlar doğurmuştur.

Sakarya Zaferi, Misakımillî'nin zaferi demektir. Daha sonra 30 Ağustos Zaferi bunu perçinlemiştir. Sakarya Zaferi, Türk ulusunun, dişini tırnağına takarak kendi öz gücüyle kazandığı bir zaferdir. Mehmetçik, Sakarya'da karış karış "sathı müdafaa" savaşı yapmıştır.

Sakarya Zaferi, Büyük Taarruz (26 Ağustos 1922) ve Başkomutan Meydan Muharebesi (30 Ağustos 1922) için gerekli olan hazırlıkların yapılması için zaman kazandırmıştır. Bu savaş

sonunda Başkomutan Mustafa Kemal'e TBMM tarafından 19 Eylül 1921'de, Mareşal rütbesi ve Gazi unvanı verilmiştir.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Zafer Tepe'de (10 Eylül 1921)

Siyasi Sonuçlar:

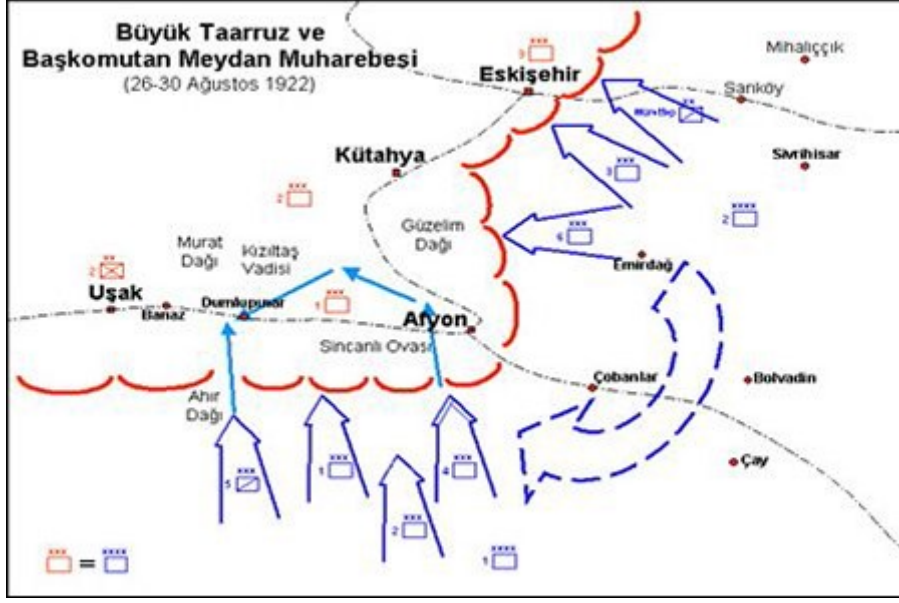
Sakarya Zaferi sonrasında ortaya çıkan siyasal gelişmeler şu şekilde ifade edilebilir. 13 Ekim 1921'de SSCB (Gürsitan, Ermenistan, Azerbaycan) ve TBMM Hükûmeti arasında Kars Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Türk-Sovyet sınırı son ve kesin şeklini almıştır.

Türk ordusunun Sakarya Meydan Muharebesini kazanması, Fransızların Türklerle bir anlaşma yapıp yapmama kararsızlığını ortadan kaldırmış; TBMM Hükûmeti ile Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Sakarya Zaferi'nin en önemli siyasal sonuçlarından biri olan Ankara Antlaşmasını, 20 Ekim 1921'de TBMM adına Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey ile Fransa adına ise Franklin Bouillon imzalamıştır.

Sakarya Zaferi sonrası İngiltere ile TBMM Hükûmeti arasında 23 Ekim 1921'de "Tutsakların Serbest Bırakılması Antlaşması" yapılmıştır. Ayrıca 2 Ocak 1922'de de Ukrayna ile Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması imzalanacaktır.

Sakarya Meydan Muharebesi, İtilaf devletlerinin Yunanlara olan güvenini azaltmış, bu devletler, Sevr Antlaşması'yla kendilerine sağlanan çıkarları, tekrar bir silahlı hareket denemesine bırakmadan diplomasi yoluyla korumak emeline düşmüşlerdir.

Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi (26-30 Ağustos 1922)

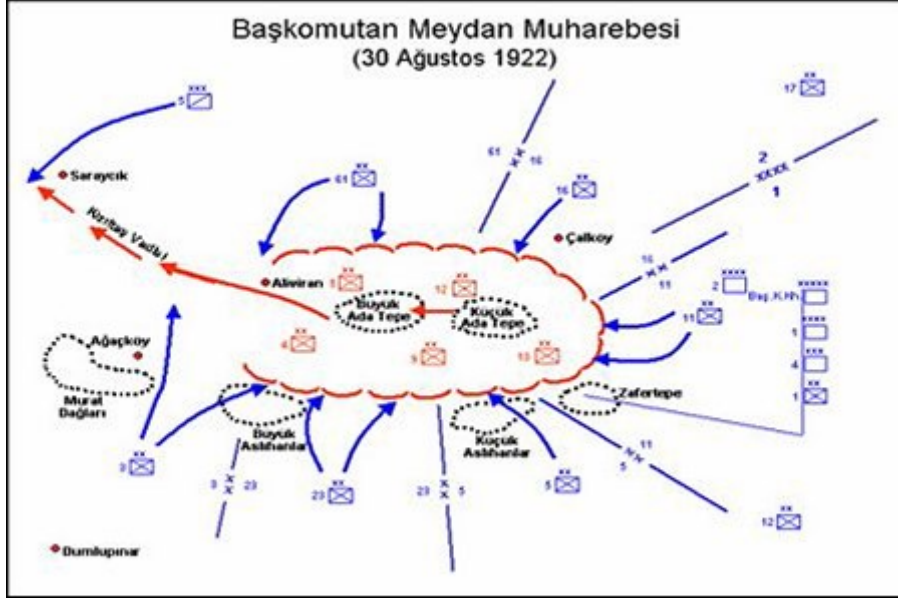

Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra kamuoyunda ve TBMM'de taarruz için sabırsızlıklar baş göstermiştir. Bu gelişmeler üzerine Mustafa Kemal Paşa, 6 Mart 1922'de Büyük Millet Meclisinin gizli bir toplantısında endişe ve huzursuzluk duyanlara "Ordumuzun kararı, taarruzdur. Fakat bu taarruzu tehir ediyoruz. Sebebi, hazırlığımızı tamamen bitirmeye biraz daha zaman lazımdır. Yarım hazırlıkla, yarım tedbirlerle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten çok daha kötüdür." diyerek bir taraftan zihinlerdeki şüpheyi bertaraf etmeye çalışırken diğer taraftan da orduyu son zaferi sağlayacak bir taarruz için hazırlamıştır.

1922 yılının Haziran ayı ortalarında, Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa, taarruza geçme kararını almıştır. Asıl amaç; yok edici bir meydan savaşı yapmak, düşmanı çabuk ve kesin bir sonuç alacak şekilde vurmaktır. Büyük Taarruz ve bu taarruzu taçlandıran Başkomutan Meydan Muharebesi, Türk Kurtuluş Savaşı'nın son safhasını ve zirvesini teşkil etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 3 yıl 4 aylık süreçte Türk milletini ve ordusunu adım adım hedefe taşımıştır.

Batı Anadolu'yu Türk ordusuna karşı savunmayı planlayan Yunan ordusu; Gemlik Körfezi'nden Bilecik, Eskişehir ve Afyon doğusu ile Menderes Nehri'ni takiben Ege Denizi'ne dayanan savunma hattını bir yıla yakın bir süre ile tahkim etmiştir. Özellikle Eskişehir ve Afyon bölgeleri gerek tahkimat gerekse birlik miktarı bakımından daha kuvvetli tutulmuş, hatta Afyon'un güneybatısındaki bölge birbiri gerisinde beş savunma hattı şeklinde tertiplenmiştir.

Hazırlanan Türk taarruz planına göre 1'inci Ordu kuvvetleri, Afyon'un güneybatısından kuzeye doğru taarruza geçtiğinde Afyon'un doğusu ve kuzeyinde bulunan 2'inci Ordu kuvvetleri de taarruzla kesin sonuç almak istediğimiz 1'inci Ordu bölgesine düşmanın kuvvet kaydırmasına engel olacak ve Döğür bölgesinde bulunan düşman ihtiyatlarını kendi üzerine çekmeye çalışacaktır. Süvari Kolordusu da Ahır Dağları'ndan aşarak düşmanın yan ve gerilerine taarruz ederek düşmanın İzmir'le telgraf ve demir yolu irtibatını kesecektir. Baskın prensibi ile Yunan ordusunun imhasının gerçekleşmesi düşünülmüştür.

İki ordunun insan ve tüfek yönünden aşağı yukarı birbirine denk olmasına karşın makineli tüfek, top, uçak ve özellikle motorlu araçlar yönünden üstünlük Yunan ordusundaydı. Yalnız süvari (kılıç) olarak Türk ordusu üstünlüğe sahipti. Bir taarruz ve özellikle de takip harekâtında tank ve motorlu araçların bulunmadığı o zamanki savaşlarda, süvarinin oynayacağı rolün çok önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Mustafa Kemal Paşa, 19 Ağustos 1922'de Ankara'dan Akşehir'e giderek 26 Ağustos 1922 Cumartesi sabahı düşmana taarruz emrini vermiştir.

26 Ağustos sabahı Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, yanında Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile birlikte muharebeyi idare etmek üzere Kocatepe'deki yerini almıştır. Büyük Taarruz burada başlamış, topçuların sabah saat 04.30'da taciz ateşi ile başlayan harekât, saat 05.00'te önemli noktalara yoğun topçu ateşi ile devam etmiştir.

Piyadeler, sabah 06.00'da Tınaztepe'ye hücum mesafesine yaklaşarak tel örgüleri aşmış Yunan askerini süngü hücumu ile temizledikten sonra Tınaztepe'yi ele geçirmiştir. Bundan sonra saat 09.00'da Belentepe, daha sonra Kalecik-Sivrisi düşmandan temizlenmiştir. Taarruzun birinci günü, sıklet merkezindeki 1'inci Ordu Birlikleri, Büyük Kaleciktepe'den Çiğiltepe'ye kadar on beş kilometrelik bir bölgede düşmanın birinci hat mevzilerini ele geçirmiştir. 5'inci Süvari Kolordusu düşman gerilerindeki ulaştırma kollarına başarılı taarruzlarda bulunmuş, 2'inci Ordu da cephede tespit görevini aksatmadan sürdürmüştür.

27 Ağustos Pazar sabahı gün ağarırken Türk ordusu bütün cephelerde yeniden taarruza geçmiş, bu taarruzlar çoğunlukla süngü hücumlarıyla ve insanüstü çabalarla gerçekleştirilmiştir. Afyon kurtuluşun şanlı ve şerefli müjdesi olmuş, Başkomutanlık Karargâhı ile Batı Cephesi Komutanlığı Karargâhı Afyon'a taşınmıştır.

28 Ağustos Pazartesi ve 29 Ağustos Salı günleri başarılı geçen taarruz harekâtı, düşmanın 5'inci Tümeninin çevrilmesi ile sonuçlanmıştır. 29 Ağustos gecesi durum değerlendirmesi yapan komutanlar, hemen harekete geçerek muharebenin süratle sonuçlandırılmasını gerekli bulmuşlardır. Düşmanın çekilme yollarının kesilmesi ve düşmanı çarpışmaya zorlayarak tamamen teslim olmalarını sağlama yolunda karar almışlar ve karar süratli ve düzenli bir şekilde uygulanmıştır. 30 Ağustos 1922 Çarşamba günü taarruz harekâtı, Türk ordusunun kesin zaferi ile sonuçlanmıştır. Büyük Taarruz'un son safhası Türk askerî tarihine Başkomutan Meydan Muharebesi olarak geçmiştir.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Büyük Taarruzu Afyon Kocatepe'den yönetiyor
26 Ağustos 1922.

30 Ağustos 1922 Başkomutan Meydan Muharebesi sonunda, düşman ordusunun büyük kısmı dört taraftan sarılarak Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ateş hatları arasında, bizzat Zafertepe'den idare ettiği savaşta, tamamen yok edilmiş veya esir edilmiştir.

Anadolu'daki Yunan kuvvetlerinin yarısı imha veya esir edilmiş, kalan bölümü ise üç grup halinde çekilmiştir. Bu durum karşısında Çalköy'de yıkık bir evin avlusu içinde Gazi Mustafa Kemal Paşa, Yunan ordusunu takip etmesi için Türk ordusuna o tarihî "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" emrini vermiştir.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Büyük Taarruzu Afyon Kocatepe'den yönetiyor 26 Ağustos 1922.

Takip Harekâtı ve Zafer

1 Eylül 1922'de Türk ordusunun takip harekâtı başlamıştır. Muharebelerden kurtulan Yunanlar İzmir'e, Dikili'ye ve Mudanya'ya doğru kaçmaya başlamışlardır.

Türk ordusu bu muharebe neticesinde 9 Eylül 1922 sabahı İzmir'e girmiştir. Sabuncubeli'nden geçen 2'nci Süvari Tümeni, Mersinli yolu ile İzmir'e doğru akarken bunun solunda 1'inci Tümen de Kadife Kale'ye doğru yürümüştür. Bu Tümenin 2'nci Alayı, Tuzluoğlu Fabrikasından geçerek Kordonboyu'na ulaşmıştır. Yüzbaşı Şeref Bey Hükümet Konağına, 5'inci Süvari Tümenimizin öncüsü Yüzbaşı Zeki Bey Kumandanlık Dairesine ve 4'üncü Alay Komutanı Reşat Bey'de Kadife Kale'ye bayrağımızı çekmişlerdir.

9 Eylül 1922'de İzmir, 11 Eylül'de Bursa ve 18 Eylül'de de Batı Anadolu düşman işgalinden kurtarılmıştır. 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Ateşkes Anlaşması ile Doğu Trakya, silahlı çatışma olmadan Yunan askerinden arındırılmıştır. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye bağımsızlığını tüm dünyaya kabul ettirmiştir.

Türk milletinin vatan sevgisinin, yıkılmaz azim ve iradesinin bir eseri olarak ortaya çıkan bu zaferle sadece vatan toprakları düşmandan kurtarılmamış, Büyük Önder ATATÜRK'ün liderliğinde, ulus iradesine ve egemenliğine dayanan bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlam temeller üzerinde kuruluş süreci başlatılmış ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiştir.

Büyük Zafer'den iki yıl sonra Mustafa Kemal Paşa, Başkomutan Meydan Muharebesi'ni sevk ve idare ettiği Zafertepe'de 30 Ağustos 1924 tarihinde Büyük Zafer'in önemini şu şekilde ifade etmiştir. "... Hiç şüphe etmemelidir ki yeni Türk devletinin, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri burada atıldı. Ebedî hayatı burada taçlandırıldı. Bu sahada akan Türk kanları, bu semada uçuşan şehit ruhları, devlet ve cumhuriyetimizin ebedî muhafızlarıdır..."

Mustafa Kemal ATATÜRK'ün engin ileri görüşlülüğüyle kurulan Cumhuriyet, ulusal egemenliğe dayanan yönetim biçimi olmasının yanı sıra kapsamlı bir aydınlanma ve çağdaşlaşma atılımıdır. Cumhuriyet'le birlikte hayata geçirilen devrimler, ulusumuza çağdaş bir yaşamın kapılarını açmış; laik ve demokratik Cumhuriyet'e sahip olmanın onurunu yaşatmıştır.

Millî Mücadele'de Deniz Harekâtı

Bahriye Dairesi Reisliği Subayları ve Personelinin Toplu Hatıra Fotoğrafı (Ankara, 27 Ağustos 1923)

Millî Mücadele dönemi, geçmişte parlak zaferlerle dolu olan Türk denizciliğinin acı ve hüzün dolu sayfalarından birisini teşkil etmektedir. Ancak Millî Mücadele esnasındaki olumsuz koşullar, Türk denizcisinin doğasında var olan vatan ve millet sevgisini yok edememiş, bazı denizciler gizlice Anadolu'ya geçerek kara savaşlarına fiilî olarak katılmış, bazıları ise Karadeniz'de ve Marmara'da ülkenin harbe devam azim ve iradesini güçlendirecek lojistik nakliyatı kanları ve canları pahasına idame ettirmişlerdir. İstanbul'da kalan denizciler ise Muavenet-i Bahriye Cemiyetini kurarak, Millî Hükûmetin deniz gücünü personel ve materyal olarak desteklemiş ve aynı zamanda Millî Kuvvetlere istihbarat desteği sağlamıştır.

Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince Turgutreis, Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri, işgal kuvvetleri tarafından duruş ve vuruş güçleri zayıflatılarak Haliç'te atıl olarak tutulmuş; Yavuz zırhlısı ise Haliç'te deniz trafiğini aksatabileceği endişesi ile cephanesi alınmış ve topları sökülmüş olarak İzmit'e nakledilmiştir. Bu dönemde sadece, Marmara'da sahil güvenlik hizmetleri için kullanılan Akhisar ve Draç torpidobotları ile aynı görev için İzmir'e gönderilen Hızırreis gambotu ve Saros Körfezi'nde mayın temizleme faaliyeti ile görevlendirilen Nusret ve Tir-i Müjgân mayın gemileri görev yapmıştır.

Kurtuluş Savaşı'na Denizden Lojistik Sağlayan Deniz Subayları (1921)

İstiklal Harbi başlamadan Bahriye Nezareti tarafından karakol görevi ile 1919 yılının Şubat ayında Preveze gambotu Sinop'a, Aydınreis gambotu Trabzon'a gönderilmiştir. Preveze ve Aydınreis gambotları 1919 yılı sonlarına kadar kömür sağlanamadığı için limanda kalmıştır. İstiklal Harbi başladığında ise bu iki gambot, İstanbul Hükûmetinin bütün zorlamalarına rağmen İstanbul'a geri dönmeyip Millî Hükûmetin emrine girmiş ve İstiklal Harbi nakliye filosunun çekirdeğini oluşturmuştur.

İstiklal Harbi'nin gelişim sürecine paralel olarak çeşitli yollardan sağlanan büyüklü küçükü teknelerle bir nakliye filosu kurulmuş ve bu filo, millî cepheleeri harp boyunca bütün gücüyle desteklemiştir.

İstiklal Harbi 1920 yılında ana çizgileriyle ortaya çıkmış ve kazanılan başarılarından sonra kesin zafere ulaşmak için Batı Cephesi'nin önem ve önceliği daha da artmış ve bunun neticesinde Karadeniz üzerinden silah, cephane ve her türlü malzemeyi ihtiva eden lojistik nakliyatı idame yaşamsal bir boyut kazanmıştır. Bu maksatla Karadeniz'de kaçak olarak bir deniz nakliyat teşkilatının meydana getirilmesi hayati bir harekât ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. 10 Temmuz 1920 günü Millî Müdafaa Vekâletine (Millî Savunma Bakanlığı) bağlı olarak "Umur-ı Bahriye Müdürlüğü" teşkil edilmiş ve bu kuruluşa, öncelikle Karadeniz'deki deniz nakliyatını tesis ve idame etme görevi verilmiştir. Ayrıca mevcut deniz teşkilleri de bu müdürlüğe bağlanmıştır.

Gazal Römorkörü

Bu kuruluş; mahalli tekneler ve gönüllüleri son derece başarılı bir şekilde örgütlemiş, düşman gemilerinin hareketlerini izlemek üzere güvenilir bir istihbarat ağı tesis etmiş ve bu nedenle lojistik nakliyat, en uygun zaman ve mekân koordinesi ile başarıyla sürdürülmüştür. Ankara'da kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Rusya ile askerî malzeme yardımı konusunda anlaşma sağlamıştır. Bu maksatla, 21 Eylül 1920 tarihinde kurulan Trabzon Kaçakçı Müfrezesi, Millî Müdafaa Vekâletinin 26 Ekim 1920 tarihli talimatı ile Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Müfreze Kumandanlığı adını almıştır. İstiklal Harbi'nin müteakip safhalarında Deniz Kuvvetlerine, özellikle de deniz nakliyatına olan ihtiyacın artması ve bu yönde kullanılan deniz vasıtalarının nitelik ve niceliğinin büyümesi sebebiyle "Umur-ı Bahriye Müdürlüğü" teşkilatı genişletilmiş ve bu müdürlük, 01 Mart 1921 tarihinde Millî Müdafaa Vekâletine bağlı olarak "Bahriye Dairesi Reisliği" adını almış; İzmit, Samsun, Amasra Bahriye Kumandanlıkları ile Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Müfreze Kumandanlığı, Karadeniz Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı, Eğridir Gölü Bahriye Müfrezesi ve Fethiye Bahriye İhtiyat Grubu bu reislik emrine verilmiştir.

Marmara Denizi'nde nakliyat faaliyetlerinin önem kazanması ve İzmit Körfezi'nin savunulması maksadıyla 28 Haziran 1921 günü İzmit Bahriye Kumandanlığı kurulmuştur. İzmit Bahriye Kumandanlığı bölgedeki deniz nakliyatını idame faaliyetlerinin yanı sıra, Birinci Dünya Harbi'nde tahrip edilmiş olan demir yolu köprülerini onararak kara nakliyatına da önemli katkılar sağlamıştır.

Deniz subayları tarafından 01 Ocak 1921 tarihinde kurulmuş olan Samsun Bahriye Kumandanlığı ise daha ziyade diğer deniz birliklerinin er ihtiyacını karşılayacak çalışmalar yapmış ve bu birliklere eğitimli deniz erleri sevk etmiştir. Pontus Rum çetelerine karşı da büyük mücadeleler veren bu Komutanlık, 1929 yılında lağvedilmiştir.

Amasra Bahriye Kumandanlığı: Karadeniz'in batı kısmında ve Boğaz bölgesinde düşman unsurlarına yönelik olarak öncelikle keşif gözetleme faaliyetleri icra etmiş, çıkan fırsatlardan istifade ile zaman zaman taarruzi roller üstlenmiştir.

Samsun Bahriye Müfreze Komutanlığı Karargâh Binası Önünde (1920)

Karadeniz Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı, İstanbul-Akçakoca ve Trabzon-Akçakoca arasında yapılan deniz nakliyatını sevk ve idare etmek, aynı zamanda bölgedeki nakliye gemi ve araçlarına lojistik destek ve üs kolaylıkları sağlamak üzere 17 Nisan 1921 tarihinde Ereğli'de kurulmuştur. Bu komutanlık, Batı Karadeniz'de nakledilen askerî malzemeye ilişkin kayıtları da tutmuş ve Bahriye Dairesi Reisliğine bu konuda günlük raporlar vermiştir.

Ege ve Doğu Akdeniz bölgelerinde, 16 Mart 1921 tarihinde kurulmuş olan Fethiye Bahriye İhtiyat Grubu ile Liman Reislikleri, kıyı kontrolü, istihbarat toplama, nakliye ve sahil güvenlik görevleri icra etmişlerdir. Diğer taraftan, Eğridir Gölü Bahriye Müfrezesi ise Antalya'ya gelen askerî malzemenin Batı Cephesi'ne Eğridir Gölü üzerinden nakledilmesinde görev almıştır. Ülke çapındaki tüm bu lojistik destek faaliyetleri, Ankara'da ana karargâhı bulunan Bahriye Dairesinin üstün görev anlayışı ve titizlikle yaptığı planlamalar sayesinde başarı ile yürütülmüştür. Hem Karadeniz'de hem de Marmara'da görev yapan nakliye gemileri, yaşlı ve düşük süratli olmalarına,

tahkim edilmemiş üs ve limanlara istinaden harekât icra etmelerine ve korunmasız olarak seyir yapmalarına rağmen adetâ mucizeler yaratmış; üstün bir görev anlayışı, cesaret ve feragatle deniz nakliyatını sürdürmüştür.

Millî Mücadele süresince Karadeniz'deki lojistik nakliyat faaliyetleri kapsamında, irili ufaklı 26 tekne ile toplam 300 bin ton malzeme Sovyetler Birliği'nin Karadeniz limanlarından Türk limanlarına taşınmış ve bu suretle Anadolu'daki cepheler desteklenmiştir. Ayrıca, düşmanın ağır baskı ve engellemelerine rağmen bir avuç kahraman denizcinin çabaları ile İstanbul'dan deniz yolu ile İnebolu, Samsun, Yalova, Karamürsel ve İzmit'e gizli ve kaçak yollarla cephane ve malzeme sevk edilmiş; bu girişimler Millî Kuvvetlerin hem direncini artırmış, hem de moral ve motivasyonunu en üst düzeye çıkarmıştır.

Alemdar Römorkörü

Türk denizcileri, İstiklal Harbi'nde belki de harbin kaderini değiştiren stratejik nakliyatı başarıyla tesis ve idame etmenin haklı gururunu taşımakta, o dönemin kahramanlarını saygı ile anmaktadır.

Tüm gemilerin büyük çaba ve fedakârlıklarının yanı sıra Alemdar römorkörünün kahramanlığı Türk denizciliğinin gurur abidelerinden birisini teşkil etmektedir.

Alemdar, İstanbul'dan işgal kuvvetlerinin kontrolünden gemi kurtarma bahanesi ile Karadeniz Ereğli'ye kaçırılmış; Fransızlar daha sonra gemiyi yeniden kontrole alarak İstanbul'a geri götürme planları yaparlarken personel kahramanca gemiye el koyarak 09 Şubat 1921 günü Alemdar'ı Ereğli'de baştankara etmiştir. Daha sonra Alemdar, Trabzon'a intikal etmiş ve çok değerli hizmetlerde bulunmuştur. ATATÜRK, bu dönemdeki Deniz Kuvvetlerinin faaliyetini şöyle açıklamıştır: "Düşman ablukasına ve sahip olduğu kısıtlı deniz araçlarına rağmen Bahriyemizin mensupları Karadeniz'de birkaç gemi ile harikalar göstererek hiçbir şey kaybetmeksizin deniz nakliyatını sağlamak suretiyle teşekkür değer hizmetler yapmışlardır."

Kaynak: Dz.K.K.İği, İnternet Sitesi, Deniz Kuvvetleri Tarihçesi, Millî Mücadele Dönemi (1919-1922).

Millî Mücadele'de Hava Harekâtı

Millî Mücadele Öncesinde Türk Hava Kuvvetleri

Havacılık tarihinde ilk başarılı motorlu uçuşun gerçekleştiği 1903 yılından bir süre sonra 1909 yılında, Osmanlı Devleti'nde havacılıkla ilgili çalışmalara başlanmıştır.

Picardie Manevraları, Paris (1910)

1910 yılında Paris'te gerçekleşen Picardie Manevraları'na gözlemci olarak gönderilen kurmay heyetinde bulunan Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal (ATATÜRK), havacılıkla ilk kez burada tanışmıştır. Osmanlı Devleti'nde ilk askerî hava teşkilatı Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın direktifleriyle, 1911 yılında dünyanın önde gelen ülkeleriyle aynı yıllarda kurulmuştur. Bu tarih, Türk Hava Kuvvetlerinin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir. 1912 yılında Yeşilköy Tayyare Mektebinin kurulmasıyla Türk askerî havacılığı kendi tayyare mektebine ve havacılık merkezine kavuşmuştur. İlk Türk pilotu Yüzbaşı Mehmet Fesa (Evrensev) Fransa'da bulunan Bleriot Uçuş Okulunda öğrenimini başarıyla tamamlayarak Fransızların 780'inci, Türk ordusunun 1 numaralı brövesine sahip olmuştur (1912).

Türk Hava Kuvvetleri kuruluşunu tamamlayamadan Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'na katılmıştır. Uçağın dünyada hava harp harekâtına katılımı ilk kez İtalyanlar tarafından Trablusgarp Savaşı'nda gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti bu dönemde henüz uçağa ve pilota sahip değildi. Sonrasında Balkan Savaşları'na her açıdan yetersiz imkânlarla katılan hava unsurları, İkinci Balkan Savaşı'nda daha etkin rol almıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başında yeterli uçak, pilot, teçhizat ve teknik donanım yoktur. Çeşitli modellerden olmak üzere elde yaklaşık on iki uçak bulunmaktaydı. Savaş süresince Almanlar tarafından ortalama üç yüz uçak ve havacı personel gönderilmiş; böylece Türk-Alman personelden oluşan tayyare bölükleri oluşturulmuştur. Ayrıca personeli sadece Almanlardan oluşan Alman Paşa Bölükleri vardı ki bu bölükler ortalama yüz elli uçakla görev yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı askerî hava teşkilatında çeşitli cephelerde olmak üzere on yedi tayyare bölüğü bulunmaktaydı.

Yeşilköy Tayyare Mektebi (İstanbul, 1918)
(Günümüzde bu bölgede Hava Harp Okulu ve Atatürk Havalimanı bulunmaktadır.)

30 Ekim 1918'de imzalanan ve Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren Mondros Ateşkes Antlaşması'nı takip eden günlerde Filistin'den çekilebilen hava unsurları Konya'da, Irak Cephesi'nden çekilen küçük bir hava bölüğü Elazığ'da ve önemli sayıda uçak malzemesi de İstanbul'da bulunan Yeşilköy Tayyare Mektebinde toplanmıştı. Eldeki uçakların çok büyük bir bölümü kırık veya uçamaz durumdaydı. Genel olarak orduda olduğu gibi hava gücü de giderek sıkıntılı bir döneme girmiş, tüm uçuş ve eğitim faaliyetleri İtilaf devletleri tarafından kısıtlanmıştı. Mondros hükümlerinin uygulanmasıyla orduda terhis işlemleri yapılmaya başlanmış, Alman havacı personel ülkeden ayrılmış, Hava Kuvvetleri Genel Müfettişliğinin (Kuva-yı Havaîye Müfettişliği Umumiîliğinin) kadroları boşalmış, sadece kâğıt üzerinde adı kalmıştı.

Savaş süresince hem tayyare istasyonu hem de okul olarak kullanılmış olan Yeşilköy Tayyare İstasyonu mütareke döneminde işgal edilerek; buradaki uçak ve malzemeler ile personel Maltepe'ye nakledilmişti. Uçuşlar işgal güçleri tarafından yasaklandığından, kırk beş uçak ve malzemeler deniz yoluyla taşınmış, on yedi uçak Yeşilköy'de bırakılmıştı. Rasit Yüzbaşı Hamdi (Çaypınar) Bey anılarında Yeşilköy Tayyare İstasyonu'nun durumunu şöyle açıklamıştır: "İtilaf devletleri İstanbul'a gelince üç gün içinde istasyonu boşaltarak kendilerine teslimini istediler. Tabi bu mümkün olmadı. Kışın şiddetle devam ettiği bir anda bütün malzeme istasyon dışına, karlar üzerine atıldı. Oradan sahile taşındı ve Maltepe'ye nakledildi. Boşaltma ve taşınmada tayyare ve malzemenin yarısı harap oldu ve hasara uğradı." Maltepe'de birkaç küçük bina vardı ve malzemeler bunların içine üst üste yığılmış, bir kısmı da açık havada harap kalmış ve kullanılamayacak hâle gelmişti. İstasyonda uçuş yapabilme imkânı yoktu. Bakım ve onarım yeterince yapılamamıştı.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan birlikleri tarafından işgali sırasında, Gaziemir Tayyare İstasyonu mevcut uçaklarla beraber Yunan birliklerinin eline geçmişti. Personelin bir bölümü esir edilmiş, bir kısmı İstanbul'a bir kısmı da Konya'ya gitmişti.

İşgal altında bulunan İstanbul'da havacılar, Maltepe Tayyare Meydanı'nda gizlice hazırladıkları dört uçağı 6-7 Haziran 1920 tarihinde Anadolu'ya kaçırma girişiminde bulunmuş; ancak başarılı olamamışlardı. Vatansız pilotların Maltepe Meydanı'ndan gece uçaklarla kaçış teşebbüsü üzerine, Damat Ferit Paşa, olayı aynı gün İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetler temsilcisine bildirmiş, kaçan makinist, subay ve erler için "... İngiliz Deniz Kuvvetlerince İzmit Körfezi'nde Haydarpaşa'dan İzmit'e ve Karadeniz'de İstanbul Boğazı çıkışından Kandıra'ya kadarki bölgede dikkatli bulunulmasını rica ve bu vesile ile saygılarımı sunarım efendim." diye ifade etmiştir. Yakalanan personel hapsedilmiş, bazıları İstanbul'da dağılmış; kaçabilenler ikişer, üçer kişilik kafilelerle Anadolu'ya geçerek Millî Kuvvetlere katılmıştır.

Maltepe'den kaçış girişimi üzerine 17 Haziran 1920 tarihinde Maltepe Tayyare Meydanı İngilizler tarafından bomba ile yakılıp yıkılmış; hangarlar, uçaklar ve teçhizat parçalanmıştır.

İşte bu ortamda Kuva-yı Havaîye Müfettişliği 25 Haziran 1920'de Harbiye Nezaretinin emriyle lağvedilmiş; böylece Osmanlı dönemi askerî havacılığı sona ermiştir.

Millî Mücadele'nin Başında Türk Hava Kuvvetleri

Türk Hava Kuvvetlerinin ilk nüvesini, Anadolu'da toplanan pilot, rasit, makinistlerle; Konya, Erzurum, Elazığ ve Diyarbakır'daki uçaklar teşkil etmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın başında Konya Tayyare İstasyonu, hava gücünün merkezi durumunda idi. Türk havacılar eldeki kırık dökük uçakların onarılmasına çalışmaktaydı. Ülkenin dış dünya ile bağlantısı olmadığından gerekli malzeme ve teçhizat sağlanamıyordu. Uçak onarımı konusunda uzman personel yoktu. Pilotların iki yıldan beri eğitimsiz olmaları yanında, yedek parça yokluğu nedeniyle hava harekâtının başlangıcında çok sayıda kaza ve kırım yapılmıştı. Uçakların gövde ve kanatları, yerli malı kaput bezleriyle kaplanıyordu. Gövde ve kanatlara kayganlık sağlamak için gerekli "emayit" malzemesi bulunmadığından havacı personel, patates kabuklarıyla koyun ve sığır ayaklarını kaynatarak elde ettikleri jelatinlere kola ve yumurta akı karıştırmak suretiyle "emayit" yapmayı başarmıştı. Ancak bu madde, yağışlı ve rutubetli havalarda gevşiyor ve uçuş güvenliğini tehlikeye atıyordu.

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisinin Ankara'da açılması nedeniyle halkın moralini yükseltmek ve psikolojik etki yaratmak amacıyla Ankara'ya bir tayyare müfrezesi gönderilmesi için

emir verilmişti. Bu emirle Konya Tayyare İstasyonu'nda üç uçak hazırlanarak gönderilmiş; ancak tek AEG C-IV uçağı ile gösteri uçuşu yapılabildiği.

Meclisin açılmasından sonra düzenli ve disiplinli orduların kurulması esas kabul edilmiş ve bu esas doğrultusunda Ankara Hükümeti Millî Savunma Bakanlığının 13 Haziran 1920 tarihli emriyle, Harbiye Dairesine bağlı olarak Hava Kuvvetleri (Kuva-yı Havaiye) Şubesi kurulmuştur. Bu teşkilat, Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının ilk hava kuvvetleri teşkilatını oluşturmaktadır.

Albatros C.V Uçağı ve Bir Grup Havacı Personel

Yunan ordusu, 22-23 Haziran 1920'de Milne Hattı'ndan harekete geçerek ilerlemeye başlamıştı. Konya Tayyare İstasyonu'nda kısa zamanda üç uçak uçuşa hazır duruma getirilerek kurulan Kartal Müfrezesi, Yüzbaşı Fazıl'ın komutasında 1920 Temmuz ayı sonuna doğru Uşak'a gönderilmiştir. (Yüzbaşı Fazıl'ın arzu ve isteği üzerine bu müfrezeye "Kartal" ismi verilmiş, tayyarelerin gövdelerinin sağ ve sol yanlarına yağlı boya ile pençelerinde birer bomba taşıyan, uçar vaziyette kartal resimleri yapılmıştı. Bu Bölük daha sonra İkinci Tayyare Bölüğü olarak adlandırılmıştır.) Kartal Müfrezesi birkaç gün içinde uçakları hazırlayarak uçuşlarına başlamıştı. Böylece İstiklal Savaşı'nda Türk havacılığı, 23'üncü Tümen Komutanlığı emrinde olmak üzere Uşak Tayyare Meydanı'nda başlamış bulunuyordu.

Bu arada Anadolu'daki Millî Kuvvetlerin kanun dışı ve asi olduğunu bildiren fetvaların etkisiyle 3 Ekim 1920'de Konya'da Bozkır İsyanı başlamıştı. Bu isyan kısa sürede büyümüş, Konya Tayyare İstasyonu'nda bir hava subayı şehit edilmiş, yirmi beş erin bir kısmı esir alınarak İstasyon yağmalanmış. İsyancılar çekildikten sonra Konya'da küçük bir depo bırakılmış, kalan malzemenin tamamı 1920 yılı sonunda Eskişehir'e taşınmıştır.

Doğu Cephesi'nde Hava Harekâtı

Millî Savunma Bakanlığının 14 Haziran 1920 tarihli emriyle lağvedilen Erzurum Tayyare İstasyonu'ndaki uçaklarla Horasan Müfrezesi adı verilen 15'inci Tayyare Bölüğü hazırlanarak 15'inci Kolordu emrine verilmişti. Bu bölük, Doğu Cephesi'nde Kâzım Karabekir Paşa komutasında, Ermeni askerî operasyonlarına karşı gerçekleştirilen harekâta katılarak keşif, bombardıman ve makineli tüfekle saldırı uçuşları gerçekleştirmiştir.

Harekât sırasında düşmanın cephede av ve keşif olmak üzere iki uçağı görülmüşse de uçaklarımızla muharebeye girmekten kaçınmış ve Türk birlikleri üzerine gerçekleştirdikleri bombardımanın etkisi olmamıştır. Başarıyla sonuçlanan harekât sırasında, Horasan Müfrezesi, sahip olduğu üç uçakla hiçbir kırığa uğramamış ve 3 Aralık 1920 tarihinde Ermenistan ile imzalanan Gümrü Antlaşması'na kadar görev yapmıştır.

Birinci İnönü Muharebesi'nde Hava Harekâtı (06-11 Ocak 1921)

Eskişehir Demir Yolları Tamir Atölyesi Uçak Bakım ve Onarımları (1921)

Türk ordusunun asıl kuvvetlerinin Kütahya ve Gediz bölgesinde asi Ethem'in çeteleriyle uğraşmalarından faydalanan Yunan birlikleri Bursa ve Uşak'tan harekete geçerek taarruz ettiler. Bu sırada Birinci Tayyare Bölüğü Eskişehir, İkinci Tayyare Bölüğü Afyonkarahisar'da bulunmaktaydı. Savaşın başında Birinci Tayyare Bölüğünde iki adet, İkinci Tayyare Bölüğünde ise bir faal uçak bulunuyordu. Bu uçaklarla havacılar savaş süresince keşif ve hava harekât görevleri icra etmiştir. Keşif bilgileri pilotlar tarafından uçuş dönüşünde telefonla anında Batı Cephesi Karargâhına bildirilmiştir. Uçak, personel, malzeme, akaryakıt yetersizliği ve kötü hava şartları gibi sorunlara rağmen havacılar karargâha önemli keşif raporları iletmiştir. Bu muharebeye katılmış olan Sivil Pilot Vecihi, Behçet, Rasit Yüzbaşı Muhsin, Teğmen Sıtkı ve Üsteğmen Yusuf Kenan göstermiş oldukları başarılarından dolayı Batı Cephesi Komutanlığı tarafından para ile taltif edilmiştir. Ayrıca başarılı görev uçuşlarından dolayı 14 Mart 1921'de Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa şu mesajı göndermiştir:

Picardie Manevraları, Paris (1910)

İnönü Meydan Muharebesi muzafferiyetinin amillerine;
Havacılarıma hassaten selam ve teşekkür ederim.

Garp Cephesi Komutanı ve Erkânı Harbiye Reisi Mirliva İsmet.

Birinci İnönü Savaşı'nın zaferle sonuçlanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin içte ve dışta tanınmasını ve kuvvet bulmasını sağlamış olmasından dolayı büyük bir öneme sahiptir.

İkinci İnönü Muharebesi'nde Hava Harekâtı (23 Mart-1 Nisan 1921)

Yunanların Birinci İnönü Savaşı'ndaki yenilgisinin ardından 23 Mart 1921 sabahı tekrar saldırıya geçmesiyle İkinci İnönü Muharebesi başlamıştır. Eskişehir'de konuşlu Birinci Tayyare Bölüğü, savaş süresince bazen bir bazen de iki av uçağı ile görev icra etmiştir. Afyon'da konuşlu İkinci Tayyare Bölüğünün elinde ise sadece bir adet sağlam durumda av uçağı bulunmaktaydı.

Spad XIII C.1 Uçağı Önünde: 1. Mehmet Kâmil, 2. Salim (İkuçan) ve Diğer Askeri Personel (Konya Tayyare İstasyonu, 1922)

Düşmanın ilerleyişi, savaş başlamadan önce yapılan keşif uçuşları ile izlenmiş, elde edilen bilgiler rapor edilmiştir. Sağlam durumdaki çok az uçakla havacılar, düşman cephesi üzerinde ve gerilerinde yapmış oldukları keşif görevlerinde Batı Cephesi Komutanlığına faydalı ve önemli bilgiler elde etmiştir. Ayrıca düşman kuvvetlerine karşı makineli tüfekle taarruz gerçekleştirmişlerdir. Bu arada, yedek malzemenin yokluğundan uçaklar sık sık arızalanmış, görev uçuşları sırasında uçak motorlarının durması nedeniyle, pilotlar süzülme uçuşu ile inmek durumunda kalmıştır. Savaşta Sivil Pilot Vecihi (Hürkuş) keşif uçuşlarında gördüklerini, "Düşmanın şiddetli saldırıları karşısında, varlığını yurduna siper eden Türk gençleri, çok sevdiği bir şeyi, kendi gözünden kıskanır gibi dövüşüyor..." diyerek ifade etmiştir.

Yüzbaşı İsmail (Gökgezen), Yüzbaşı Yahya, Binbaşı Fazıl (1922)

Yunan ordusunun 23 Mart 1921'de başlayan taarruzu bir hafta sürmüş ve 30-31 Mart 1921'de Dumlupınar mevzilerine çekildikleri hava keşiflerinden anlaşılmıştır. 1 Nisan tarihinde yapılan keşif uçuşu sonrasında düşmanın geri çekilmekte olduğu bilgisi ve müjdesi, diğer bir ifadeyle Kurtuluş Savaşı'nın bu ikinci önemli zaferi, havacılarımız tarafından birliklerimize rapor edilmiştir. Yunan ordusu, İnönü Muharebeleri'nde uğradığı yenilgiden sonra, İngilizlerin teşvikiyle İtilaf devletleri karşısında sarsılan itibarını yeniden sağlamak ve Türk ordusu kuvvetlenmeden onu yenebilmek için her türlü askerî ve mali yardım olarak yapacakları yeni taarruzun hazırlıklarına başlamıştı. İkinci İnönü Muharebesi'nden sonra, Haziran 1921'de Güney Cephesi Komutanlığı lağvedilerek bütün kuvvetler Batı Cephesi Komutanlığına bağlanmıştı. Bu arada düşman hakkında bilgi toplamak amacıyla keşif uçuşları başlamıştı. Keşifler devam ederken bir yandan da Yunan keşif ve bombardıman uçaklarıyla hava muharebeleri yapılmaktaydı. Bu muharebelerde düşük teknik özellikleri olan Türk uçakları kendinden çok üstün olan düşman kuvvetlerine saldırmaktan çekinmemiştir. Yüzbaşı Fazıl, Albatros D.III uçağı ile Kütahya-Altıntaş bölgesinde yedi Yunan savaş uçağı ile karşılaşmıştır. Yunan uçaklarının dördü geri dönüp muharebeye katılmamış, geriye kalan üç uçak Yüzbaşı Fazıl'a saldırmıştır. Fakat Yüzbaşı Fazıl'ın kahramanca savunması karşısında Yunanlar, çareyi uçaklarının hızları sayesinde kaçmakta bulmuştur.

Bu dönemde yetersiz uçak ve personel sıkıntısı gibi sorunlar nedeniyle 30 Haziran 1921 tarih ve Batı Cephesi Komutanlığınının 1337 sayılı Emri ile Birinci ve İkinci Tayyare Bölükleri geçici olarak birleştirilmiştir.

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nde Hava Harekâtı (10-24 Temmuz 1921)

Kurtuluş Savaşı'nda Erzurumlu İş Adanı Nafiz (Kotan) Tarafından Satın Alınarak Orduya
Bağışlanan Breguet XIV Uçağı

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nde Birinci ve İkinci Tayyare Bölüklerinin birleştirilmesi suretiyle görev yapan İkinci Tayyare Bölüğünün elinde iki keşif, üç av uçağı bulunmaktaydı. Muharebeler öncesinde yapılan keşif uçuşları, Yunan askerî yığınağının her gün biraz daha arttığını ve Yunan birliklerinin Bursa-İnegöl bölgesinde önemli bir hareket için hazırlandıklarını göstermekteydi. Yunan birlikleri, İkinci İnönü yenilgisinden sonra takviye edilmiş olarak 10 Temmuz 1921'de harekete geçmiştir.

Muharebeler süresince havacılar, Bursa ve Uşak istikametinden ileri harekâta geçen Yunanların asıl kuvvetleri ile Türk mevzisinin güney kanadına doğru yöneldiğini, düşmanın miktar ve durumunu tespit etmiş, cephe kumandanlığına çok faydalı bilgiler toplamış ve havada rastladığı düşman uçaklarına saldırmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nda Türk Havacıları

1. Başmakinist Eşref, 2. Üsteğmen Kâmil, 3. Teğmen Ekrem, 4. Yüzbaşı Emin Nihat (Sözeri), 5. Avusturyalı Öğretmen Yüzbaşı Hawkman HARI, 6. Üsteğmen Faruk, 7. Vecihî (Göynüner), 8. Binbaşı Salim (İlkuçan),

9.Küçük İsmail, 10.Binbaşı Boşnak Salih, 11.Yarbay Muzaffer (Ergüder), 12. Üsteğmen Ferruh,13.Binbaşı İskender, 14.Basri Hoca, 15.Üsteğmen Ethem Sait, 16.Teğmen Rifat, 17. Azmi Türk, 18.Yüzbaşı Avni, 19. Üsteğmen... 20.Üsteğmen... 21.Üsteğmen Osman, 22.Üsteğmen İsmail, 23.Yüzbaşı Muzaffer (Göksenin), 24.Üsteğmen Arif

Düşman kuvvetlerinin ilerlemesi üzerine, Türk ordusu daha uygun şartlarda muharebe etmek amacıyla Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiştir. Bu kapsamda Kütahya'da bulunan İkinci Tayyare Bölüğü, Yüzbaşı Fazıl'ın emrinde önce Eskişehir'e sonra da Sarıköy'den Polatlı'ya, 12 Ağustos 1921 tarihinde de Malıköy'e çekilmiştir.

Sakarya Meydan Muharebesi'nde Hava Harekâtı (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde 15-23 Ağustos 1921 tarihleri arasında Malıköy'de konuşlu İkinci Tayyare Bölüğü, sağlam durumdaki tek uçakla sekiz keşif uçuşu gerçekleştirmiştir. Keşifler sonucunda Sivrihisar güneyi ile Bellihsar arasında üç tûmenden fazla Yunan kuvvetinin ilerlemekte olduğu tespit edilmiş, 21 ve 22 Ağustos tarihlerinde yapılan keşifler, düşmanın Sakarya'ya saldırıya geçmeye başladığını göstermiştir. Bu arada Kuşadası civarına mecburi iniş yapan ve "İsmet" adı verilen De Havilland Dh.9 tipi Yunan uçağı ele geçirilmiştir. Bu uçak tamir edilerek 23 Ağustos'ta Malıköy'e ulaştırılmıştır. Böylece Sakarya Meydan Muharebesi'ne iki uçakla katılan Türk hava gücü, on sekiz günde yaklaşık kırk sorti uçuş gerçekleştirmiştir.

Yunanlardan ele geçirilen "İsmet" Adlı De Havilland Dh.9 Tayyaresi Önünde (Solda Ayakta) Sivil Pilot Vecihî ve (Sağda Ayakta) Yüzbaşı Fazıl (Eskişehir)

Uçakların bakımları gece fenerler ve çıralların ışığı altında yapılmış, onarılan uçaklar ertesi sabah uçuşa hazır hâle getirilmiştir. Sakarya'da düşmanın geri çekilme sürecinde yapılan sürekli hava keşifleriyle düşmanın durumu orduya bildirilmiş, bu bilgiler diğer istihbarat kaynakları ile karşılaştırılarak son kararlar verilmiştir. Bu savaşta Türk uçakları 120 km'ye ulaşan cephe hattında düşmanın hareketi, istikameti, yedekleri ve takviyelerin tespiti görevlerini başarıyla yerine getirmiştir. Mustafa Kemal (ATATÜRK) önderliğinde kazanılan Sakarya Zaferi, Türk milletinin azim ve cesaretinin bir sonucu olarak tarihteki yerini almıştır.

Büyük Taarruz'da Hava Harekâtı (26 Ağustos 1922)

Sakarya Zaferi'nden sonra düşmanın tamamen yurttan atılması amacıyla Türk ordusunun imkân ve kabiliyetlerini artırmak için hazırlıklara hız verilmişti. 1921 yılında dönemin şartlarına uygun olarak, Eskişehir'de Batı Cephesi Komutanlığına bağlı olarak görev yapacak olan Kuva-yi Havaiye Müdüriyeti Umumiyesi (Hava Kuvvetleri Genel Müdürlüğü) kurulmuştu. 1922 yılında Hava Kuvvetlerinin teşkilatında yeni bir düzenlemeye gidilerek Hava Kuvvetleri Genel Müdürlüğü yerine Konya'da tümen yetkisine sahip Kuva-yi Havaiye Müfettişliği (Hava Kuvvetleri Müfettişliği) teşkil edilmiştir. Müfettişlik, lağvedilen genel müdürlük teşkilâtında olduğu gibi ikmal ve idare

bakımından Millî Savunma Bakanlığına, harekât bakımından Genelkurmay Başkanlığı ile Garp Cephesi Komutanlığına bağlıydı. 22 Temmuz 1922 tarihli emirde Müfettişliğe Kurmay Yarbay Muzaffer (Ergüder) atanmıştır. Müfettişliğin Adana'da Tayyare Okulu, Konya'da Tayyare İstasyonu, Akşehir'de Cephe Tayyare Bölüğü bulunmaktaydı.

Konya Tayyare İstasyonu'nda Spad XIII C.I Uçaklarına Tüfek Monte Edilmesinde Çalışan Personel (1922)

Büyük Taarruz'un amacına ulaşması ve hazırlıkların tam bir gizlilik içinde yapılması için savaş öncesinde havacılarımız, düşman uçaklarını bölgeye yaklaştırmayarak onların keşif yapmalarını engellemiş; böylece Türk ordusunun hazırlıkları düşmanın gözünden gizlenmişti. Türk uçakları Yunan uçaklarıyla karşılaştıklarında, onları savaşmaya zorluyor ve kaçıyordu. Bu etkili önleme sonucunda, dört Yunan uçağı cephe gerisine inmeye zorlanmış veya düşürülmüştür. Bu dönemde hava gücünün uçak, personel ve teçhizat bakımından etkinliği artırılmıştır. Son aylarda üzerine fotoğraf makinesi monte edilen Türk keşif uçakları havadan fotoğraf çekme imkânına kavuşmuştu. Taarruz öncesi yapılan keşif uçuşlarında toplam on bir Yunan tümeninin mevzilendiği, Yunan ordusunun Eskişehir, Afyon, Garipçe ve Uşak'ta birer uçak birliği bulunduğu tespit edilmiştir. Bu birliklerin her birinde dört veya beş adet av ve bombardıman tipi uçak olduğu görülmüştür. Bu keşifler bir tümen farkla (on Yunan tümeni) havacılarımızın mükemmel keşif yaptığını göstermekteydi.

İki keşif uçağı Akşehir'de bırakılmak üzere Çay'a intikal etmiş bulunan Cephe Tayyare Bölüğü 25 Ağustos 1922 günü gecesi, Batı Cephesi Komutanlığından genel taarruzla ilgili şu emri almıştı:

1. 26 Ağustos 1922'den itibaren Büyük Taarruz başlayacaktır.
2. Yarın saat 06.00-08.00 arasında düşman ihtiyat gruplarının durumu tespit edilecek, aynı saatlerde Afyon'un güney mıntikasındaki düşmanın durumu keşfedilecektir.
3. Av uçakları Afyon'un güney ve batısında devriye gezecek, düşmanın keşif yapması önlenecektir. Saat 10.00'da aynı görevler tekrarlanacaktır.
4. Seyitgazi mıntikası ve Seyitgazi Döğeri yolu da keşfedilecektir. Öğleden sonraki vazife ayrıca bildirilecektir.

25 Ağustos 1922 günü saat 21.00'de yazıldı.

Batı Cephesi Komutanı İsmet

Hava Kuvvetleri Müfettişi Muzaffer (Ergüder) hatıratında bu tarihî günü şöyle anlatmaktadır: "... 25 Ağustos 1922 akşam saat 21.00'den sonra uçak kuvvesi, yani harbe hazır uçakların cins ve adedi belli olmuştu. Evvelce tahmin edilenden bir noksanıyla on yedi uçak harbe hazır. Fakat

elde o kadar pilot yoktu. Ancak icabında bir pilot birkaç sorti uçuş yapacaktı. Durum Cephe Komutanlığına arz olundu...”

Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlardan Ele Geçirilen "Sakarya" Adı Verilen Breguet XIV Uçağı ve Bir Grup Havacı Personel (1922)

26 Ağustos 1922 sabahı tan yeri ağarırken saat 04.30'da bütün cephede Türk topçusunun tanzim atışı başlamış ve 05.30'a kadar devam etmişti. Saat 05.30'dan sonra tahrip ateşine başlanmış ve Yunan birliklerinin üzerine tam anlamıyla baskın sağlanmıştı.

Hava Kuvvetleri Müfettişi Muzaffer (Ergüder) Büyük Taarruz sabahını anılarında şöyle ifade etmektedir: "... On yedi tayyare uçuşa hazırlanmıştır. Durum, Cephe Komutanlığına arz olundu. Parlak hilalin tam ortasının ilerisine bir yıldız gelmiş ve bu şekil, hepimizin gözlerini saatlerce havaya çevirmişti. Sabah karanlığı... Her şey, herkes hazır... Gün ağarıyor... Her tayyarenin başında bir makinist, üç dört er bekliyor... ve her tayyare son bir kez daha gözden geçiriliyor... Cephede uğuldayan Türk topçusunun seslerine, bu mütevazı meydanda işlemeye başlayan tayyarelerin motor gürültüleri karışıyor, tayyarelerimiz birer birer havalanıyordu..."

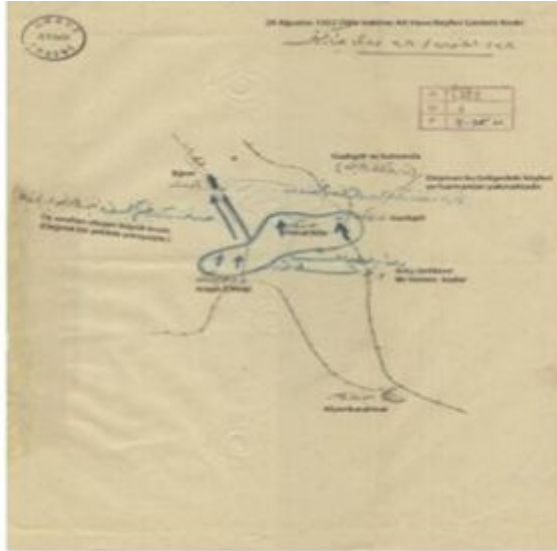
26 Ağustos 1922'de hava görevi sabah gün ağarırken başlamış ve akşama kadar sürmüştür. On iki keşif uçuşu yapılmış, Türk av uçakları dört defa Yunan uçakları ile çatışmaya girmiştir. Üç Yunan uçağı kendi hatları gerisine kaçmaya mecbur edilmiş, birisi Türk hatlarına indirilmiş ve uçağı ele geçirilmiştir. Fazıl Bey tarafından zorunlu inişe zorlanan ve sonradan faal hâle getirilen bu uçağı "Garipçe" adı verilmişti.

26 Ağustos 1922'de Yunanlardan Ele Geçirilen ve "Garipçe" Adı Verilen Breguet XIV A.2 Uçağı

27 Ağustos'ta yapılan keşif uçuşlarında Yunanların sağ kanadının çöktüğü tespit edilmiştir. 28 Ağustos 1922 tarihinde, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa (İnönü) tarafından havacılara; keşif, hava taarruzu ve beyanname atma görevi verilmişti. İki ayrı görevde keşif ve bombardıman yapılmıştır. Bu görevlerde 200 kg kadar bomba atılmıştır. Düşmana makineli tüfek ile taarruz edilmiştir.

28 Ağustos tarihinde Afyon düşmandan temizlendiğinden düşmanın daha yakından takibi için 29 Ağustos'ta Tayyare Bölüğünün Afyon'a intikali emredilmiştir. Böylece malzeme deposu, tamirhane ve bir kısım erler Akşehir'de, bir kısım malzeme ve erler Çay'da, uçaklar ve pilotlar Afyon'da bulunuyordu.

28 Ağustos 1922 Tarihinde Öğle Vaktine Ait Hava Keşfini Gösteren Kroki

Afyon'a intikalden önce Tayyare Bölük Komutanı Yüzbaşı Fazıl ve personeli Batı Cephesi Karargâhına çağırılmış, İsmet Paşa başta Bölük Komutanı olmak üzere tüm personeli tek tek kutlamıştır. İsmet Paşa, Yüzbaşı Fazıl'a; "Şu andan itibaren binbaşılığa terfi ettin. Mustafa Kemal

Paşa da tebrik için seni bekliyor.” demiş ve Pilot Yüzbaşı Fazıl’ı, Başkomutan’a Binbaşı Fazıl olarak takdim etmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal de Binbaşı Fazıl’ı tebrik etmiş, başarılı personelin bir üst rütbeye yükseltilmesi direktifini vermiştir. Binbaşı Fazıl’ın maiyetindeki başarılı Yüzbaşı Yahya da hemen binbaşılığa terfi ettirilmiştir. (Diğer pilot, rasit ve havacı personel 31 Ağustos 1922 tarihinden geçerli olarak terfi etmiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında 30 Ağustos günü “30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı” olarak kutlanmıştır.)

30 Ağustos 1922 tarihinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın zaman zaman ateş hattına girerek harekâtı bizzat yönettiği Başkomutan Meydan Muharebesi’nde, kuşatılan düşmanın büyük bir kısmı imha edilmişti ve Yunan ordusu düzensiz birlikler hâlinde İzmir’e doğru kaçmaya başlamıştı. 1 Eylül 1922 tarihinde Başkomutan Mustafa Kemal “Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz’dir.” diyerek Türk ordularına düşmanı takip emri vermişti. 1 Eylül’de Seyitgazi, Eskişehir, İnönü, Karaköy, Kütahya, Uşak bölgelerinde keşif uçuşları yapılmış, Yunan birlikleri bombalanmıştı. 1 Eylül 1922 tarihinde Uşak kurtarılmış, uçuşlarda, çekilen Yunan birliklerinin yaktığı Uşak’ın alevler içinde yandığı görülmüştür. Bu tarihte cephedeki Tayyare Bölüğü’nün ortalama on dokuz uçağı bulunuyor, bunların altı tanesi faal olarak savaşa katılıyordu. Aynı tarihte Batı Cephesi Komutanlığı, düşmanın yakından izlenebilmesi için bir uçak müfrezesinin Uşak’a intikalini emretti. Ancak henüz Çay’daki malzemeler Afyon’a taşınmamıştı. Yetersiz sayıdaki demir tekerlekli kamyonlarla nakliye yapılması ve yolların bozuk olması intikali zorlaştırmaktaydı. Cephe Tayyare Bölüğü’ndeki on beş pilot ve rasit Uşak’taki uçakları faal tutabilmek için makinist gibi çalışmaktaydı. 2 ve 3 Eylül tarihlerinde keşif uçuşları devam etmiştir. 4 Eylül tarihinde üç av, beş keşif uçağı Uşak Meydanı’na inmiş; ancak yer destek malzemeleri henüz Uşak’a ulaşmamıştı. Bu nedenle 6-7 Eylül 1922 günlerinde uçuş yapılamadı. 8 Eylül’de Türk ordusu İzmir’e ilerlerken Tayyare Bölüğü’ne Manisa-Nif bölgesinde Yunan birliklerinin durumunun tespit edilmesi bildirilmiş, dönüşte Cephe Tayyare Bölüğü Salihli yakınına intikal etmiştir.

9 Eylül 1922 günü sabah saat 10.00’da Türk ordusunun süvari birlikleri İzmir’e girmiştir. (İzmir’e giren ilk üç birlik komutanından biri olan Yüzbaşı Zeki (Doğan) Bey, 1944 yılında kurulan Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığının “ilk komutanı” olarak atanacaktır.) 14 Eylül 1922’de verilen emirle Sivil Pilot Vecihi’nin Gaziemir-İzmir Meydanı’na gitmesi, daha sonra gelecek uçaklar için meydanın hazırlanması emredildi. Sivil Pilot Vecihi gördüklerini anılarında şöyle ifade etmiştir:

“... Gördüğüm meydan uçaklarla dolu idi. Biraz daha yaklaşıncaya bunların Yunan kokartlı olduklarını ve düzensiz bir şekilde bırakılmış bulduklarını gördüm. Yunan pilotları uçarak kaçmak yerine sandalla kaçmayı tercih etmişlerdi.” Bu arada Afyon ve Uşak’ta Yunan hava birliklerinin bırakıp kaçtıkları malzemelerin tasnifi için personel yetişmiyordu. Bunlardan bazıları, üç adet Nieuport tipi avcı, De Havilland Dh.9 tipi bombardıman uçağı, 18.000 civarında bomba ve kırk ton benzin idi. Ayrıca Alsancak İstasyonu’nda otuz vagona yüklenmiş durumda birçok uçak gövdesi, kanat, emayit, kanat bezleri, kaplama tahtaları, lastik kablo, buji gibi yokluğu nedeniyle savaş süresince çok sıkıntı yaşanan malzemeler ele geçmişti.

Büyük Taarruz boyunca havacılar, düşmanın durumunu havadan adım adım takip ederek elde ettikleri bilgileri anında Başkomutanlığa ulaştırmıştır. Böylece havacılar, taarruzun planlandığı şekilde ve emniyetle sevk ve idare edilmesinde çok önemli bir rol oynamışlardır.

Ülkede bulunmayan uçak benzini kısmen Rusya’dan kısmen de İtalya’dan güçlkle ve pahalı olarak sağlanmıştır. Her pilot, günde birkaç defa uçarak bir uçucu için olağanüstü gayreti göze alarak savaşa katılmıştır. Uçak, pilotun daha önce uçmadığı bir tip ise, arkadaşı ona uçağın özelliklerini anlatıyor ve pilot ilk uçuşunda göreve gidiyordu. Her uçucuya bir uçuş elbisesi, başlık ve gözlük verilemediğinden çoğunlukla pilotlar yünden örme bir başlık ve yün kazakla uçuşa gitmişlerdir. Tayyarelerde bomba nişangâhı yoktu. Pilot, tayyare içinde oturduğu yerin yanına alabildiği kadar bomba alıyor, bir düşman hedefi görünce bombayı elleri ile mesafeyi hesaplayarak aşağıya atıyordu. Uçuşları hava şartlarına göre düzenlemek için hava durumunu inceleyen meteoroloji teşkilatı yoktu. Meydanın bir kenarında bulunan direğin ucundaki rüzgâr tulumu rehber olmuş; onun gösterdiği istikamet rüzgârın yönünü, gerginlik derecesi rüzgârın süratini belirlemelerine yardımcı olmuştur.

Büyük Taarruz’da Türk uçaklarının attığı beyannamelerle Yunan birliklerinde psikolojik baskı yaratılması amaçlanmıştır.

Türk Uçakları Tarafından Yunanlara Atılan Beyanname (1922)

Ağustos ayının son haftasında Cephe Tayyare Bölüğü ile birlikte bulunan Kuva-yi Havaiye Müfettişi, Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi'nde, Tayyare Bölüğünün harekât ve faaliyetlerini içine alan aşağıda özeti çıkarılmış 23 Eylül 1922 gün ve 1179 sayılı Rapor'u Millî Müdafaa Vekâletine sunmuştur;

1. Spad uçakları 25-26 Ağustos günleri hava üstünlüğü sağlamıştır. Düşman keşif uçakları keşfe devam edemediğinden harekâtımız örtülü kalmış ve kendi uçaklarımız mükemmel şekilde keşif yapmışlardır.
2. Keşif uçaklarımız, iki tarafın durumunu kusursuz olarak tespit etmiş ve umumi cephe hakkında çok faydalı bilgiler vermişlerdir.
3. Keşif uçaklarımız ilk düşman çekilmesi başladığı zaman Yunan tümenlerinin Eğret Köyü ve sonra da Uşak istikametinde, kuzey grubunun Eskişehir, Bozüyük genel istikametinde çekilişlerini ve bu bölgedeki birliklerimizin harekâtını tam olarak tespit etmek suretiyle Cephe Komutanlığına gerekli bilgileri vermiştir.
4. Çekilen düşman birliklerine tesirli bomba ve makineli tüfek taarruzları yapılmış ve bilhassa çekilmenin ilk günlerinde Uşak'ta bulunan düşman kollarına ağır kayıplar verilmiştir.
5. Harekât sırasında av uçaklarımız bir düşman uçağını düşürmüş, ikisini de inişe mecbur etmiştir.
6. Batı Cephesi'nde Garipçe'de ele geçirilen bir, Seydiköy'de (Gaziemir'de) üç Nieuport, üç De Havilland uçağı onarılmak suretiyle uçuşa hazır durumda Cephe Tayyare Bölüğüne verilmiş, bir eğitim uçağı da Adana Tayyare Okuluna gönderilmek üzere hazırlanmıştır. Bunlardan başka ele geçen gövde, kanat, motor ve malzemenen çok olup bunlardan keşif uçakları yapılacaktır. Uşak'ta 18.240 uçak bombası ele geçirilmiştir.
7. Harekât sırasında cephe uçaklarının ikmalini sağlamak için Afyonkarahisar'da bir harp tayyare istasyonu kurulmuştur.
8. Bölüğün harekât sırasında değişik sebeplerden dört uçağı kırılmış, üçü hemen onarılmıştır. Bölüğün bugünkü kuvveti, on altı uçak olup bunlardan iki bölüklü bir grup teşkil edilmesi Cephe Komutanlığına arz edilmiş; ayrıca Afyonkarahisar'da beş, Konya'da iki uçak uçuşa hazırlanmıştır.
9. Harekâtta ve özellikle uçakların ileri meydanlara intikalinde uçucular yer hizmetlerinin yerine getirilmesinde sıkıntı çekmektedirler. Bu sebeple malzeme ve yer hizmetlerinden sorumlu olacak kara birliklerinden tayyare bölüklerine katılması ile tayyare bölüklerinde

bulunan on altı uçaktan iki bölüklü bir uçak grubu teşkili lüzumu, Genelkurmay Başkanlığına ve Batı Cephesi Komutanlığına arz olunmuştur.

Hava Kuvvetleri Müfettişi Kurmay Yarbay Muzaffer

15 Eylül 1922'de Cephe Tayyare Bölüğü İzmir Seydiköy'de toplanmıştır. Kurtuluş Savaşı boyunca Türk ordusu üç, Yunan ordusu yirmi yedi uçak kaybetmiştir. Yunan ordusundan Türklerin eline yirmi iki faal uçak ele geçmiştir.

ATATÜRK'ün önderliğinde Türk milletinin vatan sevgisi ile azim ve iradesinin bir zaferi olan Büyük Taarruz sonucunda Türk milleti bağımsızlığına kavuşmuştur. 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile Yunan ordusunun hava harekâtı sona ermiştir.

Millî Mücadele'de Kullanılan Uçaklar

Albatros C.III

Albatros C.III

İki kişilik silahlı keşif ve bombardıman uçağıdır. Birinci Dünya Savaşı sonunda elde kalan son iki Albatros C-III uçağı, Konya Tayyare İstasyonu'nda onarılarak Kurtuluş Savaşı'nda, Fazıl Bey komutasındaki İkinci Tayyare Bölüğünde görev almıştır. 1921 yılında hizmet dışı kalmıştır.

AEG C.IV

AEG C-IV

İki kişilik silahlı keşif ve bombardıman uçağıdır. Son AEG C-IV uçağı, Konya Tayyare İstasyonu'nda onarılarak uçuşa verilmiştir. Bu uçak, emayitin yerine geçebilecek alternatif malzemenin geliştirilmesi çalışmalarında tecrübe uçağı olarak kullanılmıştır. Afyon'un düşman işgaline uğradığı sırada uçuşa hazır olmaması nedeniyle düşmanın eline geçmemesi için yakılarak imha edilmiştir.

Albatros D.III

Albatros D.III

Tek kişilik av uçağıdır. Birinci Dünya Savaşı sonunda elde kalan son iki uçaktan biri, Kurtuluş Savaşı sırasında Konya Tayyare İstasyonu'nda onarımı yapıldıktan sonra Fazıl Bey komutasındaki İkinci Uçak Bölüğünde görev yapmıştır. Sakarya Savaşı başında elde kalan tek faal durumdaki bu uçağın yan tarafına bomba atılmasını sağlayan teçhizat takılarak uçak av bombardıman görevlerinde kullanılmıştır. Fazıl Bey tarafından gerçekleştirilen bir keşif uçuşu sonrasında inişte hendeğe girerek kırım geçirmiş ve hizmet dışı kalmıştır. Bir diğeri 1922 yılına kadar eğitim uçağı olarak kullanılmıştır.

Albatros D.V

Albatros D.V

Tek kişilik av uçağıdır. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Tayyare Bölüğünden geriye kalan iki uçak Konya Tayyare İstasyonu'nda tamir edilerek Birinci Tayyare Bölüğüne tahsis edilmiştir.

DFW C.V

DFW C.V

İki kişilik silahlı keşif ve bombardıman uçağıdır. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Tayyare Bölüğünden geriye kalan uçak, Konya Tayyare İstasyonu'nda tamir edilerek Kurtuluş Savaşı'nda görev yapmıştır. Gövde motor sehpasının onarımından sonra Sivil Pilot Vecihi (Hürkuş) tarafından yapılan tecrübe uçuşunda kırım geçirerek hizmet dışı kalmıştır.

Rumpler C.IV

Rumpler C.IV

İki kişilik silahlı keşif ve bombardıman uçağıdır. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Paşa Bölüklerinden, geriye kalan uçak, Konya Tayyare İstasyonu'nda tamir edildikten sonra Ağustos 1920'de Birinci Tayyare Bölüğünde göreve başlamış, aynı yılın Eylül ayında mecburi iniş sonrası kırım geçirmiştir.

Avro 504 K

Avro 504 K

İki kişilik keşif ve eğitim uçağıdır. Afyon-Dumlupınar çarpışmaları sırasında kaybolan Yunan uçağı Aydın Çine'ye mecburi iniş yapmış ve ganimet olarak ele geçirilmiştir. "Çine" adı verilen bu uçak, Yüzbaşı Fazıl Bey tarafından Afyon'a getirilmiştir. Bir süre keşif görevlerinde kullanılan uçak, irtifa kabiliyetinin düşük olması nedeniyle Sivil Pilot İhya tarafından eğitim uçağı olarak kullanılmıştır. Afyon'da geçirdiği kırım sonrasında hizmet dışı kalmıştır. Diğer bir Avro 504 uçağı Büyük Taarruz sonrası Seydiköy Meydanı'nda ele geçirilmiş, 1923 yılı sonunda hizmet dışı bırakılmıştır.

Spad XIII C.1

Spad XIII C.1

Tek kişilik av uçağıdır. Yaklaşık yirmi uçak İtalyan silah tüccarından satın alınarak Türkiye'ye gönderilmiştir. Yüzbaşı Fazıl Bey, 26 Ağustos 1922 tarihinde bu uçaklardan biriyle bir Yunan uçağını vurmuş ve mecburi inişe zorlamıştır. Av ve av eğitim uçağı olarak kullanılan Spad XIII C.1 uçakları, Kurtuluş Savaşı sonrası dönemde de kullanılmıştır.

Pfalz D.III

Pfalz D.III

Tek kişilik av uçağıdır. Alman Paşa Bölüklerinden kalan dört uçaktan iki tanesi Konya Tayyare İstasyonu'nda tamiri yapılarak Kurtuluş Savaşı'nda görev yapmıştır. Sivil Pilot Vecihi (Hürkuş) tarafından "Güzel Bursa" isimli Pfalz D.III uçağı ile 15 Ağustos 1920 tarihinde Kurtuluş Savaşı'nın ilk hava görevi gerçekleştirilmiştir. Vecihi (Hürkuş) Bey'in 10 Ağustos 1921'deki görev uçuşu sırasında uçak motorundan isabet almış ve iki cephe arasına zorunlu iniş yapmıştır. Bu uçak Sivil Pilot Vecihi (Hürkuş) tarafından düşman eline geçmemesi için yakılmıştır.

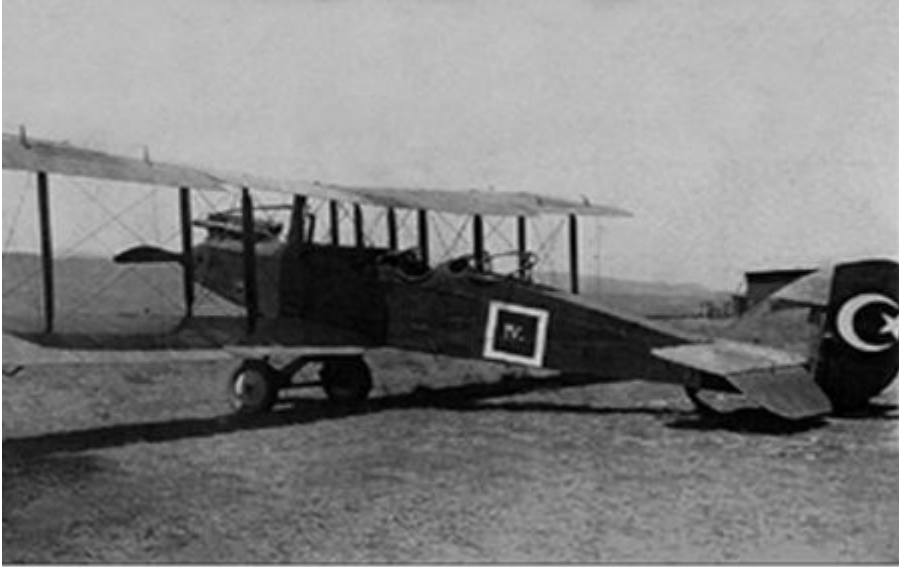
Breguet XIV

Breguet XIV

İki kişilik silahlı keşif ve bombardıman uçağıdır. 21 Eylül 1921 tarihinde Sakarya'nın Sarıköy ilçesine zorunlu iniş yapan Breguet XIV B.2 uçağı, ganimet olarak ele geçirilmiştir. "Sakarya" adı verilen uçak, İkinci Tayyare Bölüğünde görevlendirilmiş ve 22 Temmuz 1922 tarihinde girdiğı hava muhaberesinde düşmüştür. Ayrıca 26 Ağustos 1922 tarihinde Yüzbaşı Fazıl Bey tarafından inişe zorlanan bir Breguet XIV A.2 uçağı onarılarak envantere alınmış ve bu uçağı da "Garipçe" adı verilmiştir. Yaklaşık otuz adet Breguet XIV A.2 ve Breguet XIV B.2 1928 yılına kadar envanterde yer almıştır.

De Havilland Dh.9

De Havilland Dh.9

İki kişilik silahlı keşif ve bombardıman uçağıdır. Envantere giren ilk De Havilland Dh.9, Sakarya Savaşı başında kaybolup Muğla civarına iniş yapan Yunan uçağının ele geçirilmesi ile elde

edilmiştir. Sivil Pilot Vecihi (Hürkuş) ve Başmakini Eşref Bey tarafından onarılarak Sakarya Cephesi'ne getirilmiştir. "İsmet" adı verilen bu uçak, keşif ve bombardıman uçağı olarak Sakarya Savaşı sırasında günde iki sorti uçarak büyük hizmette bulunmuştur. Büyük Taarruz'da da görev almıştır. 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in kurtuluşundan sonra üç adet De Havilland Dh.9 uçağı, İzmir (Seydiköy) Meydanı'nda ele geçirilmiştir.

FIAT R.2

FIAT R.2

İki kişilik silahlı keşif uçağıdır. Erzurumlu İş Adamı Nafiz (Kotan) Bey 1920 yılında Kurtuluş Savaşı'nı desteklemek amacıyla iki adet FIAT R-2 (veya 1 Adet FIAT R-2, 1 Adet Ansaldo SVA-5) uçağını İtalya'dan satın alarak orduya hediye etmiştir. Uçaklara "Erzurumlu Nafiz 1" ve "Nafiz 2" isimleri verilmiştir. Birleştirilmiş Tayyare Bölüğünde görev yapan "Nafiz 2" uçağı Sivil Pilot Fehmi kumandasında Malıköy Meydanı'ndan kalkış yaparak başladığı keşif uçuşu sırasında 14 Ağustos 1921 tarihinde düşerek parçalanmıştır. "Nafiz 1" uçağı ise Sakarya Savaşı sırasında 18 Ağustos 1921 tarihinde çıktığı görev uçuşu sırasında motor arızası nedeniyle yanarak düşmüş ve Sivil Pilot Behçet ve Rasit Yüzbaşı Süleyman Sırrı şehit olmuştur.

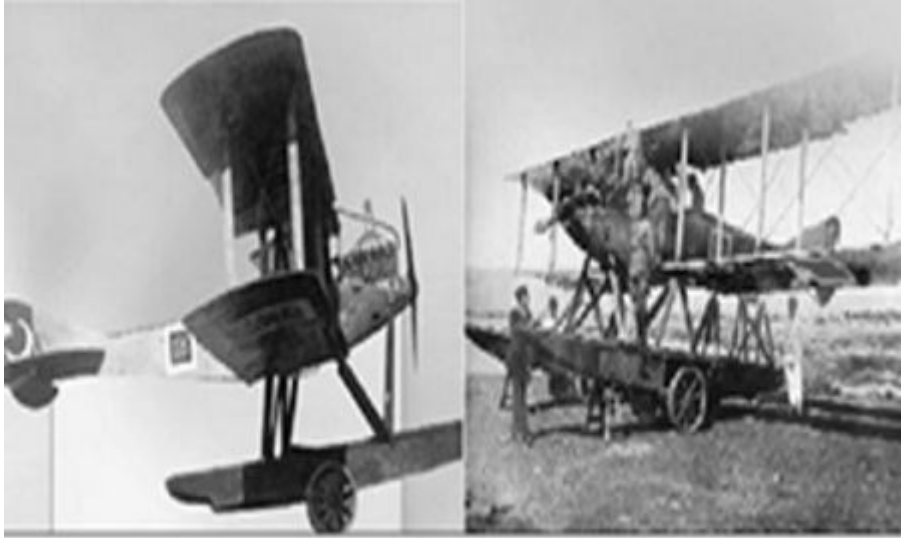
Albatros C.XV

Albatros C.XV

İki kişilik silahlı keşif ve bombardıman uçağıdır. Kurtuluş Savaşı sırasında tayyare bölüklerinin takviyesi amacıyla yaklaşık yirmi adet Albatros C.XV tüm malzemeleri ile birlikte Almanya'dan satın alınmıştır. Uçaklar, Almanya'dan tren yolu ile Kırım'a, Kırım'dan deniz yolu ile Türkiye'ye getirilmiştir. Ancak ülkeye getirilirken yıprandıklarından sadece iki uçak faal hâle getirilebilmiştir.

SAML/Aviatik B.1

Gotha WD.XIII Gotha WD.XV

İki kişilik silahsız keşif ve eğitim uçağıdır. "Karga" adı verilen uçak 1921 yılında İtalya'dan keşif uçağı olarak satın alınmıştır. Düşük hızı ve yüksek irtifaya çıkamaması nedeniyle Kurtuluş Savaşı'ndan önce Adana'da, Konya'da ve Gaziantep'te eğitim uçağı olarak kullanılmıştır. 1923 yılında İtalya'dan altı adet SAML/ Aviatik B.1 alınmış, 1924 yılına kadar kullanılmıştır.

Gotha WD.XIII Gotha WD.XV

SAML/Aviatick B.1

Bu uçaklar, iki kişilik deniz keşif ve bombardıman uçağıdır. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Haliç depolarına kaldırılan uçaklar kaçırılarak Amasra'ya getirilmiştir. Karadeniz'de faaliyet gösteren Yunan savaş gemilerinin kontrolü amacıyla bu uçaklarla Deniz Tayyare Bölüğü kurulmuştur. Uçaklar 1924 yılı sonuna kadar hizmette kalmıştır. *"Kurtuluş Savaşı'nda Hava Kuvvetleri" başlıklı bölümde kullanılan resimlerden bazıları anlatılan döneme ait olmayıp temsilî niteliktedir.

Kaynaklar

- ARI, Kemal; Üçüncü Kılıç İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin, İzmir, Meta Basım Matbaacılık, 2012.
- Hürkuş, Vecihi; Bir Tayyarecinin Anıları, 1. Basım, Yayına Hazırlayanlar: Gönül Hürkuş Şarman ve Sevim Hürkuş Maxon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Hürkuş, Vecihi; Havalarda 1915-1925, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1942.
- İlmen, Süreyya; Türkiye'de Tayyarecilik ve Balonculuk Tarihi, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1947.
- Kansu, Yavuz-Şensöz, Sermet-Öztuna, Yılmaz; En Eski Çağlardan 1. Dünya Savaşı'na Kadar Havacılık Tarihinde Türkler 1, Ankara, Hava Kuvvetleri Basım ve Neşriyatı Müdürlüğü, 1971.
- KAYMAKLI, Hulusi; Havacılık Tarihinde Türkler, C II, Ankara, Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü, 2005.
- Keyüsk, Mazlum; Türk Havacılık Tarihi (1912-1914), C 1, Eskişehir, Uçuş Okulları Basımevi, 1950.
- Kural, Fethi; Kuruluş Yıllarında Türk Askerî Havacılığı Belgeleri 1909-1913, No. 624, Ankara, Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü, 1974.
- Kurter, Ajun; Türk Hava Kuvvetleri Tarihi, C I, II, III, IV, V, Türk Hava Kuvvetleri, Ankara, 2009.
- Sarp, İrfan; Türk Hava Kuvvetlerinin Doğuş Yılları, İstanbul, 2010.
- Tanman, Sıtkı; Türk Havacılık Tarihi, İstiklal Harbi (1918-1923), Eskişehir, Hava Basımevi, 1953.
- Türk Hava Kuvvetleri Uçak Albümü (1911-2009); Ankara, Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü, 2009.
- Türk Hava Kuvvetlerinin 100'üncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu (8-11 Şubat 2011); Ankara, Ayrıntı Basımevi, 2013.
- Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı; Ankara, Gnkur. Basımevi, 1964.

Antlaşmalar/Konferanslar

Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919)

San Remo Konferansı (18-26 Nisan 1920)

Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920)

Gümrü Antlaşması (3 Aralık 1920)

Londra Konferansı (21 Şubat-12 Mart 1921)

Moskova Antlaşması (16 Mart 1921)

Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)

Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)

Mudanya Ateşkes Antlaşması (11 Ekim 1922)

Lozan Antlaşması (24 Temmuz 1923)

Kaynaklar

- AKŞİN, Sina; Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2006.
- AKŞİN, Sina; İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Cilt: I-II, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.
- ALTAY, Fahrettin; On Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922), İnsel Yayınları, İstanbul, 1970.
- ARI, Kemal; Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1997.
- ARIKAN, Zeki; Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918 - 08 Eylül 1922), ATATÜRK Kültür Merkezi, Ankara, 1989.
- ARMAOĞLU, Fahir; 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984.
- ATATÜRK, Kemal; Nutuk 1919-1927, Hazırlayan: Prof.Dr. Zeynep KORKMAZ, ATATÜRK Araştırma Merkezi, Ankara, 2005.
- ATATÜRK'ün Söylev ve Demeçleri (Bugünkü Dille); ATATÜRK Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.
- ATATÜRK'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (Bugünkü Dille); ATATÜRK Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.
- Atatürkçülük (Birinci Kitap); Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1983.
- AYBARS, Ergün; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1995.
- AYDEMİR Şevket Süreyya; Tek Adam: Mustafa Kemal, Cilt: II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1964.
- BAYUR, Hikmet; Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1938.
- BAYUR, Hikmet; ATATÜRK Hayatı ve Eseri, Ankara, Güven Basımevi, 1963.
- BIYIKLIOĞLU, Tefik; ATATÜRK Anadolu'da (1919-1921), Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1959.
- Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi (Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi); Cilt: 1, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3'ncü Ordu Harekâtı; Cilt: II, Birinci Kitap, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1993.
- Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi İran-İrak Cephesi; Cilt: III, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1979.
- Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi 1916 Yılı Hareketleri; Cilt: III, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1965.
- Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Sina Filistin Cephesi; Cilt: V, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1979.
- Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Hicaz, Asir, Yemen Cephesi ve Libya Harekâtı; Cilt:VI, 1914-1918, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978.
- Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915); Cilt: V, I. Kitap, ATASE Yayınları, Ankara, 2012.
- Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (25 Nisan 1915-04 Haziran 1915); Cilt: V, II. Kitap, ATASE Yayınları, Ankara, 2012.

- Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri; Cilt: I, ATASE Yayınları, Ankara, 2009.
- Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri; Cilt: II, ATASE Yayınları, Ankara, 2009.
- Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri; Cilt: III, ATASE Yayınları, Ankara, 2009.
- BOĞUŞOĞLU, Mahmut; Birinci Dünya Harbi'nde Türk Savaşları, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990.
- CEBESOY, Ali Fuat; Millî Mücadele Hatıraları, Temel Yayınları, İstanbul, 2000.
- ÇAKMAK, Fevzi; Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2005.
- ENGİNSOY, Cemal; "ATATÜRK Biyografisi'nden Sayfalar", ATATÜRK Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 9,11,12, Ankara, 1987-1988.
- ERİKAN, Celal; Komutan ATATÜRK, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1972.
- EROĞLU, Hamza; Türk Devrim Tarihi, A.İ.T.İ.A. Sosyal Faaliyetler ve Geliştirme Derneği Yayını, Ankara, 1972.
- EROĞLU, Hamza; ATATÜRK'ün Hayatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.
- GOLOĞLU, Mahmut; Millî Mücadele Tarihi, 1. Kitap, Erzurum Kongresi, Ankara, 1968.
- GOLOĞLU, Mahmut; Millî Mücadele Tarihi, 2. Kitap, Sivas Kongresi, Ankara, 1969.
- GÖKBİLGİN, Tayyip; Millî Mücadele Başlarken, Cilt: I-II, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1965.
- GÖRGÜLÜ, İsmet; Büyük Taarruz, ATASE Yayınları, Ankara, 1992.
- GUZE (Alman Yarbay); Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'ndeki Muharebeler, Çev.: Yarbay Hakkı (AKOĞUZ), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2007.
- GÜLER, Ali - AKGÜL, Suat; ATATÜRK'ün Düşünce Dünyası, Ocak Yayınevi, Ankara, 1998.
- GÜNEŞ, İhsan; Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1997.
- İLHAN, Suat; Harp Yönetimi ve ATATÜRK, ATATÜRK Araştırma Merkezi, Ankara, 1987.
- İLHAN, Suat; ATATÜRK ve Askerlik (Düşünce ve Uygulamaları), ATATÜRK Araştırma Merkezi, Ankara, 1990.
- JAESCHKE, Gotthard; Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- JAESCHKE, Gotthard; Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri (Çev.: Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- KANSU, Mazhar Müfit; Erzurum'dan Ölümüne Kadar ATATÜRK'le Beraber, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1966.
- KANSU, Mazhar Müfit; Erzurum'dan Ölümüne Kadar ATATÜRK'le Beraber, Cilt: II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1968.
- KARABEKİR, Kâzım; İstiklal Harbimizin Esasları, Sinan Yayınevi, İstanbul, 1951.
- KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965), İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1973.
- KOCATÜRK, Utkan; Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı ATATÜRK Günlüğü, ATATÜRK Araştırma Merkezi, Ankara, 2007.
- KINROSS, Lord; Bir Milletten Yeniden Doğuşu (Çev.Necdet Sander), Altın Kitaplar, İstanbul, 1994.
- MANGO, Andrew; ATATÜRK, Remzi Yayınevi, İstanbul, 2004.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin; Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, ATATÜRK Araştırma Merkezi, Ankara, 1990.
- SARIHAN, Zeki; Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Cilt: I-IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993-1996.
- SELAHATTİN (Yarbay); Kafkas Cephesi'nde 10'uncu Kolordunun Birinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcından Sarıkamış Muharebelerinin Sonuna Kadar Olan Harekâtı, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2006.
- SELEK, Sabahattin; Millî Mücadele, Ulusal Kurtuluş Savaşı, Cilt: I-II, Örgün Yayınları, İstanbul, 1982.

- SONYEL, Salahi R.; Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I : Mondros Bırakışmasından Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- SOYSAL, İsmail; Tarihçeleri, ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, (1920-1945), Cilt I, TTK Basımevi, Ankara, 1983.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan; Kemal ATATÜRK ve Millî Mücadele Tarihi, Üçüncü Baskı, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul, 1958.
- TANSEL, Selahattin; ATATÜRK ve Kurtuluş Savaşı (1919-1922), Türkiye Vakıflar Bankası Yayını, Ankara, 1965.
- TEZER, Şükrü; ATATÜRK'ün Hatıra Defteri, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- TURAN, Şerafettin; Türk Devrim Tarihi: Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne, Cilt: II, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.
- Türk İstiklal Harbi; I. Cilt, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1962.
- Türk İstiklal Harbi; II. Cilt (Batı Cephesi), I. Kısım, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1963.
- Türk İstiklal Harbi; II. Cilt (Batı Cephesi), 2. Kısım, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1965.
- Türk İstiklal Harbi; II. Cilt (Batı Cephesi), 3. Kısım: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1966.
- Türk İstiklal Harbi; II. Cilt (Batı Cephesi), 4. Kısım, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Ankara, 1974.
- Türk İstiklal Harbi; II. Cilt (Batı Cephesi), 5. Kısım, I. Kitap, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1972.
- Türk İstiklal Harbi; II. Cilt (Batı Cephesi), 5. Kısım, II. Kitap, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1973.
- Türk İstiklal Harbi; II. Cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, I. Kitap, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1967.
- Türk İstiklal Harbi; II. Cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, II. Kitap, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1968.
- Türk İstiklal Harbi; II. Cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, III. Kitap, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1969.
- Türk İstiklal Harbi; II. Cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, IV. Kitap, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1969.
- Türk İstiklal Harbi; III. Cilt (Doğu Cephesi), Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1965.
- Türk İstiklal Harbi; IV. Cilt (Güney Cephesi), Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1966.
- Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri; Cilt: I, ATASE Yayınları, Ankara, 2010.
- Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri; Cilt: II, ATASE Yayınları, Ankara, 2010.
- Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri; Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1989.
- Türk İstiklal Savaşı'ndan Sakarya'dan Mudanya'ya; ATASE Yayınları, Ankara, 2007.
- TÜRKMEN, Zekeriya; Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.